Франц Сіўко

ШТО РАНЬШ БЫЛО

Віцебск
ВДУ імя П. М. Машэрава
2022

УДК 821.161.3-32
ББК 84(4Беи)6-44
С41

Р э ц э н з е н т :
загадчык кафедры гісторыі і культурнай спадчыны
ВДУ імя П. М. Машэрава, кандыдат гістарычных навук,
дацэнт *А. М. Дулаў*

На вокладцы:
здымак помніка на магіле колішняга гаспадара
міжрэчанскай сядзібы Віктара Святаполк-Мірскага ў в. Сташулі

Сіўко, Ф. І.

С41 Што раньш было / Франц Сіўко. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2022. – 68 с.

У выданне ўвайшлі артыкулы краязнаўчага зместу, агучаныя аўтарам падчас міжнародных навукова-практычных канферэнцый “Віцебскі край” у 2020–2022 гг. Амаль усе яны тэматычна звязаныя з малой радзімай пісьменніка і прысвечаныя сацыяльна-этнаграфічнаму ракурсу яе існавання ад часоў пракаветных да сённяшняга дня. Багата ілюстраваныя фотаздымкамі тэксты разлічаны на ўсіх, каму неабыякавы лёс нашай культурна-гістарычнай спадчыны.

УДК 821.161.3-32
ББК 84(4Беи)6-44

ЗМЕСТ

ТАПОНІМЫ НІЖНЯГА ЦЯЧЭННЯ РАКІ ВЯТЫ Ў ДАЎНЕЙШЫХ І СУЧАСНЫХ СПІСАХ, ДАВЕДНІКАХ, СЛОЎНІКАХ І СРОДКАХ МАСАВАЙ ІНФАРМАЦЫІ

У агульным значэнні тапонім (грэч.: τόπος, όνομα – месца, імя) – назва геаграфічнага аб’екта пэўнай мясцовасці. Як вядома, адзінага падыходу да класіфікацыі тапонімаў на сённяшні дзень не існуе, навукоўцы падзяляюць іх паводле знешніх прыкмет на некалькі класаў*:

- гідронімы – назвы водных аб’ектаў: рэк (патамонімы), азёр (лімнонімы) і г. д.;
- айконімы – назвы населеных пунктаў: гарадоў (асціонімы), сельскіх паселішчаў (камонімы);
- мікратапонімы – назвы невялікіх месцаў (студняў, крыніц, вадаспадаў і г. д.);
- урбанонімы – найменні ці назвы ў межах тапаграфічнага аб’екта;
- аронімы – назвы ўзнятых формаў рэльефу (гор, узгоркаў, хрыбтоў і г. д.);
- ойкадамонімы – назвы будынкаў;
- эклезіонімы – уласныя імёны культавых месцаў.

Рака Вята ў сярэдзіне ніжняга цячэння. Здымак А. Немянёнак. 2021 г.

* У прыведзеным далей пераліку названыя толькі тыя класы, якія сустракаюцца ў гэтым тэксце.

Тапонім можа шмат сказаць пра гісторыю мясцовасці і лад жыцця ды побыт яе насельнікаў. А праз ступень дакладнасці пры падачы на мапах, у выданнях практычнага прызначэння (даведніках, спісах, слоўніках) – пра стан тапанімікі як навукі.

У плыні адзначанага прааналізуем некаторыя тапонімы ніжняга цячэння калісьці паўнаводнай, багатай на рыбу, а сёння дарэшты абмялелай ракі Вяты (мясц. – Вяткі), што ўліваецца ў Заходнюю Дзвіну на ўскрайку аднайменнае вёскі Вяты Мёрскага раёна. Мясціны, куды, з прычыны яе аддаленасці ад буйных населеных пунктаў, нага тапаніміста калі і ступала, дык вельмі рэдка.

РАКА ВЯТА

Даўжыня ракі Вяты, левага прытока Заходняй Дзвіны, – 31 кіламетр. У пераліку на так званыя малыя беларускія вёрсты, якімі карысталіся нашы продкі да ўвядзення метрычнай сістэмы мер, гэта прыкладна 20 вёрст. Вята выцякае з возера Набіста (Дзедзіна, Дзедзінскае) ля вёскі Параброддзе Мёрскага раёна і да возера Шчоўна мае іншую назву (патамонім) – *Харαброўка (Храброўка)*.

У “Матэрыялах па гісторыі і геаграфіі Дзісенскага і Вілейскага паветаў Віленскай губерні” А. Сапунова і кн. У. Друцкага Любецкага 1893 г. гэтая назва, як і цяперашняя на ўказальніку ля вёскі Параброддзе, падаецца з няпоўнагалоссем: *Храброўка*.

Рыбаловы-аматары з крыгаю на рацэ Вяце ў сярэдзіне яе ніжняга цячэння. Пачатак 60-х гг. XX ст. Здымак з хатняга збору К. Каташук.

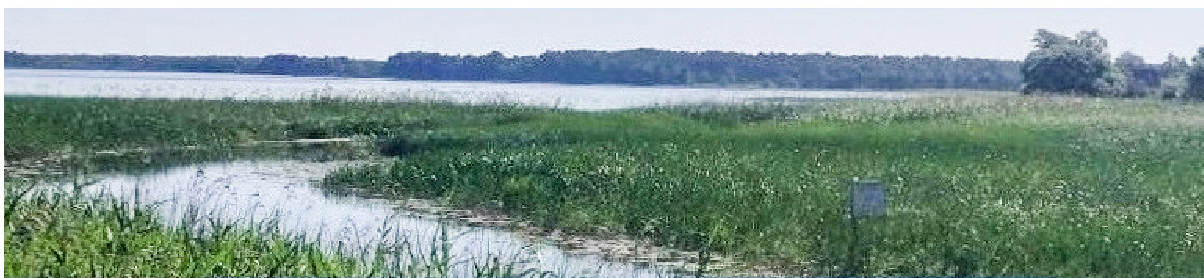
Паводле выдання І. І. Гашкевіча “Віленская губерня: поўны спіс населеных месцаў са статыстычнымі дадзенымі пра кожнае паселішча” 1905 г., усе населеныя пункты Друйскай воласці* ўздоўж левага берага ракі месцяцца па-над *Вятай*. У той час, як большасць вёсак і хутароў суседняй Лявонпальскай воласці, што знаходзяцца на процілеглым, правым беразе і часам літаральна за некалькі соцень метраў ад першых, – ужо чамусьці па-над *Хараброўкай*.

Гэткая недарэчнасць тлумачыцца, відаць, тым, што складальнік выдання карыстаўся пры падрыхтоўцы рукапісу да друку звесткамі з розных крыніц і на неадпаведнасць адных другім адносна аднаго і таго ж аб’екта належнае ўвагі не звярнуў.

У дадатак адзначым, што абодва адрэзкі ракі маюць кожны ў сваім цячэнні аднайменны ўласнай назве населены пункт: Вята – вёску Вяту, Хараброўка – вёску Хараброва.

Як сцвярджаецца ў рускамоўнай версіі апісання ракі Вяты ў Вікіпедыі, яна “ўпадае ў Заходнюю Дзвіну за 1 км ніжэй па цячэнні ад вёскі Вяты” (тут і далей падкрэсліванні аўтара. – *Ф. С.*). Хаця правільна было б – “крыху больш за 1 км ад цэнтра вёскі Вяты”. Бо рака Вята, калі зыходзіць з запісаў у дакументах пра месцапражыванне насельнікаў мясціны пры ўтоку Вяты ў Заходнюю Дзвіну – элемент не ваколіц вёскі, а яе самой.

Прыкладна на гэткай жа адлегласці ад ракі знаходзіцца ў вёсцы Вяце, крыху наўзбоч могілак у накірунку Заходняй Дзвіны, цяперашні беларуска-латвійскі памежны слуп. Надзейна схаваны ад староннягa вока паласою

Уверсе: *удалечыні праз пратоку – возера Набіста, з якога выцякае рака Вята (Харабро́ўка).*
Унізе: *указальнік ракі (з хібаю ў напісанні літары «ў»)*
пры пратоцы паміж азёрамі Абстэрна і Набіста ў в. Пераброддзе. Здымкі В. Батуры. 2022 г.

* Воласць – найменшая адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка часоў Расійскай імперыі і савецкага перыяду прыкладна да 30-х гг. мінулага стагоддзя.

лесапасадкі, ён месціцца акурат там, дзе некалі месціліся пры мяжы Польшчы, Латвіі і СССР два тагачасныя нулявыя слупы: польска-латвійскі і польска-савецкі.

Што да дзвюх назваў (патамонімаў) ракі – *Хараброўка, Вята*, – то такое ў яе ніжнім цячэнні і адносна назваў паселішчаў таксама не рэдкасць. Прыкладна за тры кіламетры ад вёскі Вяты да нядаўняга часу знаходзілася цяпер ужо згаслая вёска Міжрэчча* (мясц. – Мізарэча), перайменаваная гэтак у XVII ст. з Дубровіцы (Дуброўкі). Назву якой не след блытаць з аднакарэннымі назвамі дзвюх яшчэ раней зніклых тутэйшых вёсак, што месціліся на беразе суседняй (упадае ў Заходнюю Дзвіну прыкладна за чатыры кіламетры ад Вяты) рэчкі Мёрыцы: Надмірэчча (Надмерыца) і Надрэчча.

Назва ж вёскі Вяты, як убачым далей, калі і не мянялася ніколі кардынальна, дык трансфармавалася паводле нюансаў гучання неаднойчы.

***Злева:** усталяванне пастамента (ніжняй часткі) нулявога польска-латвійскага памежнага слупа ў в. Вяце на мяжы Польшчы, Латвіі і СССР. Удалечыні ў верхнім левым куце, пры самым беразе Заходняй Дзвіны, – нулявы польска-савецкі слуп. 1933 г. **Справа:** фрагмент (ніжняя частка) таго самага нулявога памежнага польска-латвійскага слупа праз 89 год. Здымак аўтара. 2022 г.*

* Віцебскі край. – 2021. – Т. 6. – С. 228–239.

Рака Вята і некаторыя населеныя пункты яе ніжняга цячэння на мапе польскага Вайсковага геаграфічнага інстытута 1932 г. Уверсе стрэлкаю ў накірунку Заходняй Дзвіны, якая ад гэтага месца на процілеглым, латвійскім баку называецца Даўгаваю, пазначаны пункт размяшчэння першых па ліку (нулявых) слупоў на тагачасных польска-латвійскай і польска-савецкай межах.

КУХАЛЬШЧЫНА

Маляўнічы ўскраек (урочышча) вёскі Вяты пры месцы ўпадзення ракі Вяты ў Заходнюю Дзвіну цяпер зусім бязлюдны, а яго старадаўняя назва *Кухальшчына* – мікратапонім, не проста абмінуты ўвагаю тапанімістаў, краязнаўцаў і мапографаў, а і зусім забыты. Ад часоў распаду СССР гэта – глухая пясчаная мясціна, густа зарослая хмызам і дрэвамі лесапасадкі частка памежнае паласы.

Сёння і ўявіць нават цяжка, што некалі тут, як і ва ўсёй Вяце, віравала жыццё: людзі гадавалі дзяцей, ураблялі зямлю, даглядалі статак, займаліся рыбалоўствам і плытагонствам, і нават дзейнічала, як сцвярджалі да адыходу ў іншы свет некаторыя старажылы, ткацкая (і быццам бы не адна) ці то мануфактура, ці то – хутчэй за ўсё – саматужная арцель.

На пачатку 30-х гг. мінулага стагоддзя мясцовыя сяляне сяліліся ў Кухальшчыне ўздоўж правага берага ракі згодна з абʼяўленай польскімі ўладамі праграмай хутарызацыі. Гэта быў час, калі ніводзін лапік зямлі так званых крэсаў не заставаўся без гаспадара, а хаты ды гаспадарчыя пабудовы тубыльцаў ва ўзгорыстым закутку паміж Заходняю Дзвіной і пятлястаю Вятай спраўна ляпіліся да кустоўя на высокім і часам надта ж стромым беразе прытока.

Апошняя, ад не так даўняга часу спусцелая хата ў Кухальшчыне, у якой на момант нараджэння аўтара кватаравалі ягоныя бацькі. Належала селяніну Данату Анашку, затым – яго сыну Антону-Лявону (памёр у 2017 г.). ***Злева:*** *цяперашні выгляд будынка звонку.* ***Справа:*** *фрагмент столі (мясц. – сталявання) з крукам для прывязвання зыбкі немаўляці. Здымкі Д. Росала. 2021 г.*

ПРУДНІЦКАЕ ГАРАДЗІШЧА. ФАРТЭЦЫЯ ВЯТА

Вядомы па крыніцах з XVI ст. (першая згадка датуецца 1515 г.) замак-фартэцыя Вята (Betha, Wetta, Viviata, Wieta, Wiata), ад якога цяпер застаўся, на жаль, толькі курган, знаходзіўся на Прудніцкім гарадзішчы, прыкладна за кіламетр ад сённяшняга цэнтра вёскі Вяты. Што і сталася прычынаю наяўнасці двух тапонімаў для абазначэння гэтага месца: *Прудніцкае гарадзішча; замак Вята.*

Калі для чалавека дасведчанага такое розначытанне не праблема, то для асобы, далёкай ад метамарфозаў тапанімікі, – відавочна. Тым больш, што ўзведзены Іванам Сапегам на старажытным гарадзішчы замак падчас вайны Расіі з Рэччу Паспалітай у сярэдзіне XVII ст. быў разбураны, а сёння здабыць дакладныя звесткі з яго папярэдняй і наступнай гісторыі не так проста.

Але, як бы ні было, кожная з дзвюх назваў мае права на існаванне. *Замак-фартэцыя Вята*, што месціўся на *Прудніцкім гарадзішчы; Прудніцкае гарадзішча,* на якім месціўся *замак-фартэцыя Вята*, – так, відаць, будзе правільна казаць пры выкарыстанні назваў у спалучэнні аднае з другой. Для чалавека ж неабазнанага ў гісторыі мясціны гэты курган сёння – не больш як аронім, застылая ў часе ўзнятая форма рэльефу без зместу і прыкмет жыцця.

Бліжэйшымі да гарадзішча вяцкімі хутарамі напрыканцы 70-х гг. мінулага стагоддзя з’яўляліся хутары сям’і Дальшэўскіх і Юзафа (памёр у 1970 г.) і Ганны (памерла ў 1974 г.) Анашкаў. Апошні туліўся на вяршыні тэрасападобнай гары пры згібе ракі Вяты ў накірунку Кухальшчыны, прыкладна за паўкіламетра ад гарадзішча, абрысы якога былі бачныя з вокнаў хаты.

Рэшткі Прудніцкага гарадзішча, сённяшні выгляд. Здымак Д. Росала. 2021 г.

КАРДОННАЕ ПРАДПРЫЕМСТВА (ПАЗНЕЙ – МЛЫН, ГІДРАЭЛЕКТРАСТАНЦЫЯ) У ФАБРЫЧНАЙ АСАДЗЕ* МІЖРЭЧЧА

Прудніцкае гарадзішча – не адзіная мясціна ніжняга цячэння Вяты, назва якой часам патрабуе ўдакладнення. І найперш маецца на ўвазе маляўнічы куток пры згібе ракі ў месцы найбольшага перападу ўзроўню яе рэчышча крыху больш за паўкіламетра ад кургана. Сёння гэта ўлюбёнае месца адпачынку і спасціжэння хараства прыроды не толькі жыхароў Мёршчыны, але і іншых рэгіёнаў Беларусі.

У друкаваных выданнях і сеціве мікратапонім для яго абазначэння гучыць так: *вадаспад на Вяце*. Гэта правільна, аднак, раз-пораз мільгаюць і такія няслушныя назвы, як *вадаспад у Суромшчыне* (*Вяце, Прудніках, Александрыне*). І нават, як, напрыклад, у прысвечаным Мёршчыне раздзеле кнігі "Гарады і вёскі Беларусі" 2019 г. выдання, *– у Мёрах*. Што прыкладна тое самае, як прыпісаць купалаўскую сядзібу ў Ляўках Оршы або Германавіцкі музей мастацтва і этнаграфіі імя Язэпа Драздовіча – Шаркаўшчыне.

На згаданай польскай мапе 1932 г. гэтае месца, як і двор (маёнтак), што знаходзіўся вышэй супраць цячэння ракі, прыкладна за кіламетр адсюль, названае *Міжрэччам* (гэта значыць кваліфікаванае як гаспадарчая адзінка, прыналежная да двара Міжрэчча), з пазнакаю-скаротам аб размяшчэнні тут кардоннай фабрыкі. У спісе мясцовасцей Рэчы Паспалітай 1938 г. назва месца выглядае так: os. fabr. (osada fabryczna – фабрычная асада. – *Ф. С.*) Międzyrzecze.

Такая аднайменнасць двара і аднесенае да яго фабрычнае асады спарадзіла ў тагачасных даведніках і спісах пэўную блытаніну. Так, паводле спіса ўладальнікаў маёнткаў Лявонпальскай гміны** 1929 г., гаспадаром двара Міжрэчча з'яўляецца Альгерд Аскерка. А ў спісе крэсавых маёнткаў на верасень1939 г. (але паводле стану на папярэдні, 1928 г.) у якасці ўладальніка гэтага ж двара фігуруе Багдан Козелл-Паклеўскі (Bohdan Koziełł-Poklewski). У той час, як паводле спіса млыноў гміны 1938 г. яго цёзка па прозвішчы В. Козелл-Паклеўскі (W. Koziełł-Poklewski) з'яўляецца ўладальнікам млына ў фабрычнай асадзе Міжрэчча.

---

*Асада – пасяленне, сядзіба асадніка – польскага ўрадавага пасяленца-каланіста на заходнебеларускіх, пераважна пагранічных землях у перыяд з 1920 па 1939 г.

** Гміна – найменшая адміністрацыйная адзінка ў Польшчы, бел. – валасць.

Ці гэта аднафамільцы, ці сваякі, ці, можа, наогул адна і тая ж асоба, толькі з апіскамі ў ініцыяле і ў першай частцы падвойнага прозвішча ў другім выпадку, – сёння сказаць цяжка. Як і цяжка пагадзіцца са складальнікамі спіса ўладальнікаў земскіх маёнткаў Браслаўскага павета 1930 г. наконт таго, што Альгерд Аскерка – уладальнік толькі маёнтка ў Ільмовіках, а пры гэтым Міжрэчча ў пераліку двароў нават не ўзгадваецца, быццам яно наогул не існуе ў прыродзе.

З самых відавочных фактычных памылак датычна колішняй асады больш позняга часу варта адзначыць тую, што, з увагі на адносную аддаленасць фабрычнай асады Міжрэчча ад двара Міжрэчча, жыхары паваеннае, узніклае на месцы двара аднайменнае вёскі адносілі асаду, а затым і штучны вадаспад пры руінах колішняй фабрыкі (млына, гідраэлектрастанцыі) не да свайго паселішча, а да другой, крыху бліжэйшай да асады мясціны, – Устжэжа. І называлі яго, адпаведна, або *Устжэжам*, або – часцей за ўсё – проста *Фабрыкай* (мясц. – *Фабаркай*).

УСТЖЭЖА (УСТЖЭЖ) І ЯГО ВАКОЛІЦЫ

Камонім *Устжэжа* на мапе 1932 г., у адраснай кнізе Польшчы 1929 г., у пераліку земскіх маёнткаў Браслаўскага павета 1930 г., у іншых крыніцах падаецца на польскай мове па-рознаму: *Ustrzesz, Ustrzeż, Ustrzerz*. Назва відавочна ўтвораная ад польскага слова ustrzec (*зберагчы, абараніць, увартаваць*) і звязаная з наяўнасцю паблізу маёнтка памежнай заставы (на мапе 1932 г. па-польску са скаротам – strażn.), што знаходзілася за паўвярсты ад фабрыкі ў накірунку вёскі Вяты, насупраць вёскі Прchoднікі*.

Сядзіба Міжрэчча (D. Międzyrzecz) і асада Міжрэчча (Międzyrzecz Pap.) на мапе 1932 г. Адлегласць паміж імі напрасткі – прыкладна кіламетр.

* Пруднікі – радзіма Казіміра Смулькі, дзеяча беларускага хрысціянскага руху, каталіцкага святара.

Таму і пададзены складальнікамі кнігі “Памяць. Мёрскі раён” пераклад яго назвы паводле працы О. Гедэмана “Гісторыя павета Браслаўскага” як *Устраж*, хаця з пункту гледжання практыкі падачы тапонімаў іншамоўнага паходжання і некарэктны, аднак жа зместава ўяўляецца дакладным. Гэтаксама, як і пераклад назвы на рускую мову ў спісе населеных пунктаў Мёрскага раёна “Геаграфічнага ўказальніка да пагаспадарчых кніг” 2013 г. выдання – *Устреже* (*Устеже*).

Што да варыянтаў напісання камоніма ў сучасных выданнях без перакладу (*Устжэша, Устшэжа, Утжэша*), то гэта, з улікам згаданае адсутнасці адзінства ў напісанні назвы ў польскіх крыніцах і спецыфікі перадачы на пісьме некаторых спалучэнняў зычных гукаў у мове нашых заходніх суседзяў, быццам бы зразумела. З гледзішча ж патрэбы ўніфікацыі гучання і напісання назваў, канечне, непажадана.

Устжэжа – так падаецца найменне мясціны ў большасці вартых даверу крыніц, і такой яна павінна заставацца ў спадчыну нашчадкам.

Як ужо адзначалася, жыхары прылеглых да колішняе фабрычнае асады вёсак здаўна называлі яе проста *Фабрыкай (Фабаркай)*. Пасля спынення працы электрастанцыі гэтая назва замацавалася за месцам знаходжання вадаспада. Гісторыя ж самой мясціны збольшага вядомая, хаця і ўдакладнення, зразумела, патрабуе.

Ад XIX ст. тут дзейнічала фабрыка па вытворчасці кардону*. З ваколіц вёсак Рачнёва, Павяцце і іншых населеных пунктаў сюды па Вяце сплаўляліся (дастатковы для сплаву ўзровень вады ў рацэ забяспечваўся дзякуючы запрудам пры млынах) асінавыя бярвенні даўжынёю да 2–3 метраў. Тут яны пілаваліся, пілаванае драбілася на шчэпкі, крышылася, малолася, молатае прасавалася ў пласты, якія затым сушыліся (сушарняў было дзве: адна ўнізе, на доле, другая – вышэй на ўзгорку, абедзве былі пашкоджаныя ў 1939 г. падчас моцнага дваццаціхвіліннага градабою) і, даведзеныя да належнае кандыцыі, адвозіліся ў Друю для далейшай адпраўкі на Вільню.

Затым фабрыка была перароблена на вадзяны млын**. Гаспадарамі яго, паводле І. І. Гашкевіча, з’яўляліся ўладальнікі Міжрэчча Мірскія, а напрыканцы 30-х гг. XX ст., калі даваць веры растыражаваным сродкамі масавай інфармацыі звесткам паводле расповедаў некаторых тутэйшых жыхароў, – селянін па прозвішчы Казлоўскі.

*Гарады і вёскі Беларусі : Віцебская вобласць. – Мінск : БелЭн, 2019. – С. 487.
**Тамсама.

Ці сапраўды гэта быў Казлоўскі, а не згаданы вышэй В. Козелл-Паклеўскі, якому млын належаў паводле спіса 1938 г. і падвойнае прозвішча якога дасціпныя тубыльцы ўпаўне маглі перарабіць на аднакарэннае, больш простае ў вымаўленні, – сёння спраўдзіць складана. Таму застаецца толькі спадзявацца, што сярод краязнаўцаў Мёрскага раёна маладзейшага веку знойдзецца з часам хтосьці, каму будзе цікава зрабіць гэта на карысць аднаўлення справядлівасці мясцовага, так бы мовіць, маштабу.

У 1995 г. вёску Сташулі, радзіму сваіх прашчураў, наведаў нехта К. Казлоўскі – унук колішняга ўладальніка сташулёўскага млына А. Судніцкага*. Але ці мелі продкі гэтага чалавека дачыненне да міжрэчанскага млына, уласнікам якога калісьці быццам бы з'яўляўся яго цёзка па прозвішчы (а ці, можа, сваяк?), – невядома. Затое вядома, што ў першай палове 1930-х гг. пэўны час працаю млына кіраваў выпускнік Друйскай гімназіі імя С. Баторыя Антон (Антоні) Пупін, пазней – загадчык Міжрэчанскай пачатковай школы (памёр у 1982 г., пахаваны на могілках вёскі Бабарыкі).

Да слова, заробак кожнага з работнікаў млына складаў каля 30–40 польскіх злотых, на якія ў той час можна было купіць каля 20 пудоў хлеба. Без працы ж прадпрыемства не прастойвала, бо вальцаваць (плюшчыць) і малоць зерне ды часаць воўну прывозілі сюды нават з Латвіі. Пазней, калі млыны на рацэ Вяце перасталі дзейнічаць, наадварот, мясцовае насельніцтва пачало вазіць малоць збожжа і даводзіць да ладу воўну ў Латвію**.

Лічбы на мапе 1932 г. сведчаць, што ў фабрычнай асадзе Міжрэчча былі 4 хаты. А паводле выдання “Пералік мясцовасцей Польскай Рэчы Паспалітай” 1938 г., тут (толькі ўжо не пры кардоннай фабрыцы, а пры млыне) налічвалася 6 хат і 37 жыхароў. Як і ўсюды па-над Вятаю, хаты пасялення месціліся ўздоўж правага берага ракі.

Двор Устжэжа на мапе 1932 г. пазначаецца толькі як маёнтак, без згадкі пра фабрычную асаду. Гэта значыць, да Устжэжа апошнюю прылічаць, як гэта заўсёды рабілі жыхары паваеннае вёскі Міжрэчча, і, адпаведна, Устжэжам называць – няправільна.

---

* Гл.: Leonpol – Brasławszczyzna (obecnie gmina Użmiony...) leonpol1.wordpress.com.

** Звесткі паводле расповедаў жыхароў вёскі Міжрэчча Антона Пупіна (запіс прыкл. 1980 г.) і Івана (Яські) Голуба (запіс 2007 г.).

У раздзеле “Пералік земскіх уладальнікаў у гміне Лявонпаль” з адраснай кнігі Польшчы 1929 г. уладальнікам маёнтка Устжэжа з надзелам 410 га чамусьці названы памерлы яшчэ ў 1892 г. і пахаваны на могілках в. Сташулі Віктар Святаполк-Мірскі. Які годам раней, у пераліку 1928 г., фігуруе ў якасці гаспадара фальварка ў суседніх Чамярах. У спісе ж крэсавых маёнткаў на 1 верасня 1939 г. гаспадыня Устжэжа – Ядвіга Ліхтаровіч. Што да Мірскага, дык, магчыма, складальнікі карысталіся старымі звесткамі. Але гэта, з увагі на грунтоўнасць апісанняў і ахопу гэтымі апісаннямі нашых тагачасных паселішчаў польскімі навукоўцамі ды статыстыкамі і, на жаль, адсутнасць такога ахопу з боку пазнейшых айчынных, беларускіх спецыялістаў, агрэх не такі ўжо недаравальны.

З прыходам саветаў ва Устжэжы быў арганізаваны адзін з першых у Мёрскім раёне калгасаў. Улетку 1940 г., падчас падрыхтоўкі саветаў да акупацыі Латвіі (пра гэта, толькі ў дачыненні да іншае мясцовасці, згадвае ў сваіх успамінах “Пад знакам Пагоні” ўраджэнец Прывяцця Язэп Малецкі*) ва Устжэжы часова асела частка адселенага з меркаванняў бяспекі насельніцтва з прымежнае Вяты. Каля дзясятка сем’яў пасяліліся тады ў пакінутым гаспадарамі маёнтку (пакоях) і жылі там да прыходу немцаў і затым пэўны час і пры немцах. Апроч прасторнае аднапавярховае драўлянае панскае сядзібы, ва Устжэжы меліся на той час яшчэ дзве хаты для работнікаў (афіцыны**)***.

Рэшткі фабрыкі (млына, электрастанцыі). Здымак Д. Росала. 2021 г.

---

* Язэп Малецкі – грамадскі дзеяч, лекар, нарадзіўся ў вёсцы Якужы.

** Афіцына (польск. *oficyna*) – флігель.

*** Звесткі паводле расповеду жыхаркі в. Вяты Альбіны Анашкі (запіс 2021 г.).

На прыкладзе Устжэжа і яго ваколіц можна прасачыць працэс каланізацыі земляў былой Заходняй Беларусі ў паваенным часе. Так, паводле пагаспадарчай кнігі мясцовасці, у 1947–1948 гг. ва Устжэжы пражывала, апроч рэгістраваных тут раней выключна беларусаў і палякаў, ужо некалькі асоб рускай нацыянальнасці. А пры пачатковай школе ў Міжрэччы за прыбіральшчыцу, а разам і памочніцу сям'і настаўнікаў Пупінаў у вядзенні школьнай і іх асабістай прысядзібнай гаспадаркі служыла ўраджэнка Расіі Антаніна Шульгіна.

Мяняўся час – мяняліся дэкарацыі, мяняўся склад насельніцтва. Традыцыйны лад жыцця аўтахтонаў ніжняга цячэння ракі Вяты няўмольна трансфармаваўся, рушыўся.

ВАДАСПАД – МІЖРЭЧАНСКІ!

Заключная фаза выкарыстання чалавекам патэнцыялу воднае стыхіі ракі Вяты ў фабрычнай асадзе Міжрэчча – гідраэлектрастанцыя. Афіцыйна называлася яна *Міжрэчанскай* і, напрыклад, у 1948 г. выпрацавала, сумесна з Мёрскай станцыяй, 45300 кВт/гадзін электраэнергіі. У 60-х гг. мінулага стагоддзя прадпрыемства было зачынена.

Апошнім, хто заставаўся пры будынку былой электрастанцыі пасля яе спынення, быў Янка Альхімовіч, які стала жыў непадалёк на хутары на другім баку ракі, у накірунку вёскі Суромшчыны. Ён жа распараджаўся і хатаю, што стаяла амаль усутыч з будынкам і ў часы функцыянавання фабрыкі, млына і электрастанцыі служыла, магчыма, жытлом для адміністрацыі ды канторао і прыстанкам для завознікаў*.

Паводле прыпаміну ўраджэнкі гэтых мясцін Юлі Блажэвіч, бацькоўскі хутар якой знаходзіўся на тым жа баку ракі, што і суромскі хутар Янкі Альхімовіча, хата пры фабрыцы на момант гаспадарання ў ёй Альхімовіча належала аднаму са сваякоў яго жонкі. Нізіна (дол) з тылу хаты аж да 80-х гг. XX ст. апрацоўвалася, выкарыстоўвалася ў якасці гарода ці сенажаці.

На гэтым жа баку ракі, што і гідраэлектрастанцыя, толькі вышэй, крыху воддаль ад схілу гары, месцілася хата апошніх жыхароў былое фабрычнае асады Міжрэчча Альжбеты (памерла ў 1970 г.**) і Станіслава (памёр

* Завознік – той, хто прывозіць збожжа для памолу.
** Згодна з запісам у пасведчанні аб смерці, памерла ў Вяце, хаця сканала ў той самай хаце ў асадзе Міжрэчча, у якой пражыла ўсё жыццё. Казус здарыўся ў выніку пераразмеркавання прымежных земляў паміж калгасамі.

у 1985 г.) Анашкаў. Яна стаяла справа на ўзгорку пры пад'ездзе да фабрыкі з боку вёскі Александрыны і хутара Навінкі* і была ажно да зносу на мяжы 1980–1990-х гг. адзіным напамінам пра тое, што тут, пры сутыку земляў дзвюх гаспадарак (калгасаў "Светлы шлях" і "Гігант"), калісьці жылі і працавалі людзі.

Апошнім бліжэйшым (мясц. – сама бліжэйшым) да былое асады жытлом на правым беразе ракі Вяты, за 350–400 метраў ад яе ў накірунку вёскі Чамяры, доўгі час заставалася хата Чэслава (памёр у 1997 г.) і Тамары (памерла ў 2002 г.) Анашкаў. Іх хутар, які тэрытарыяльна адносіўся да вёскі Вяты, лічыўся адным з самых заможных у наваколлі і знік на пачатку XXI ст.

На процілеглым, левым беразе ракі Вяты найбліжэй да асады месціўся хутар Віталя (памёр у 1993 г.) і Станіславы (памерла ў 2007 г.) Блажэвічаў, які адносіўся да вёскі Суромшчыны і спусцеў з пераездам гаспадыні да дачкі ў горад у 2001 г.

Сёння бліжэйшымі да колішняй асады населенымі пунктамі на левым беразе ракі Вяты з'яўляюцца вёскі Пруднікі і Суромшчына, на правым – Вята і Александрына.

Міжрэчанскі вадаспад. Здымак аўтара. 2005 г.

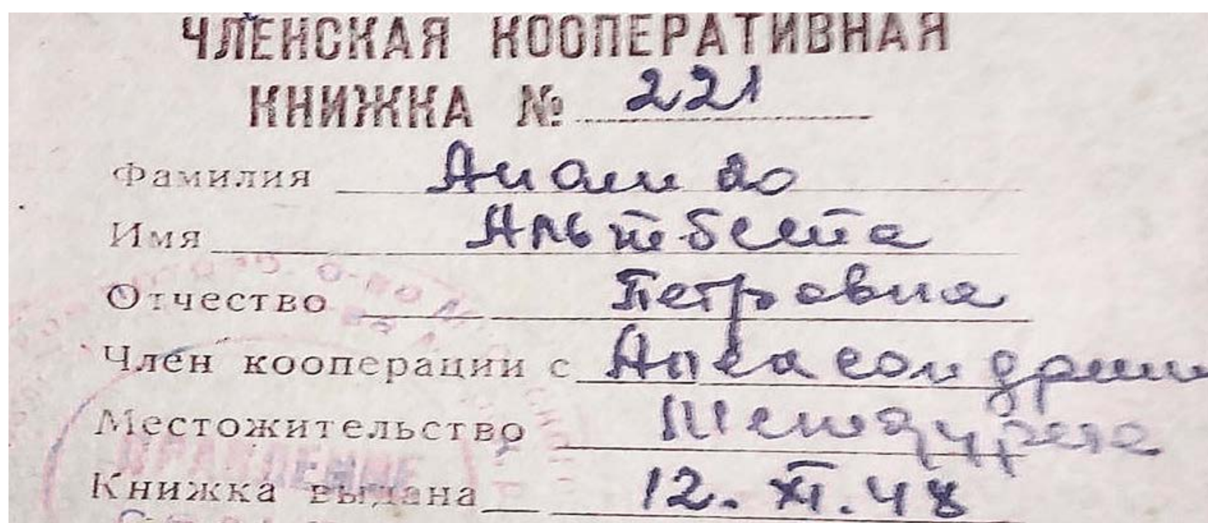
* Навінкі – хутар справа прыкладна на палове шляху ад фабрыкі да вёскі Александрыны, насупраць вёскі Міжрэчча.

У беларускамоўнай версіі апісання вёскі Вяты ў Вікіпедыі сцвярджаецца, што ў міжваенны перыяд тут дзейнічалі школа, карчма і кардонная фабрыка. Што да карчмы – сапраўды, такая гандлёва-піцейная кропка, і нават (у розныя часы) не адна, у вёсцы мелася, пра што ўзгадваецца ў выданні І. І. Гашкевіча. Мелася таксама і школа, але яна была напрыканцы 30-х гг. ХХ ст. перанесеная ў вёску Чамяры, дзе праіснавала каля 30 год.

А вось прылічаць да Вяты і фабрыку (млын, электрастанцыю) не след. Тым больш, што і польскія даследчыкі, і складальнікі мапы 1932 г., як і кіраўніцтва ды прэса Мёрскага раёна паваеннага часу, называючы тутэйшую электрастанцыю не іначай як *Міжрэчанскай*, тым самым адназначна адносяць яе да Міжрэчча.

Неабвержнае сведчанне апошняга – і асабістыя дакументы Станіслава і Альжбеты Анашкаў ды іх дзяцей, паводле якіх месцам іх жыхарства (а дзяцей – і нараджэння) з'яўляецца менавіта Міжрэчча. А, напрыклад, у пагаспадарчай кнізе вёскі Міжрэчча за 1949–1951 гг. месцам працы іх сына Антона (нар. у 1930 г.) называецца *Міжрэчанскі млын*, дзе малады чалавек быў на той час памольшчыкам*.

Дык і атрымліваецца, што, нягледзячы на звычку насельнікаў паваеннае вёскі Міжрэчча называць гэтую мясціну Устжэжам, або, без спасылкі на прыналежнасць да канкрэтнага абназоўленага месца, проста *Фабрыкай*, праўдзівая назва яго ўсё-такі – *Міжрэчча*. А сённяшняга вадаспада, адпаведна, – *Міжрэчанскі*. Ці, калі прывязваць назву мясціны да назвы ракі: *вадаспад на Вяце*. (Дадамо, між іншым, што ні ў атласе БССР 1958 г.

ЧЛЕНСКАЯ КООПЕРАТИВНАЯ
КНИЖКА № 221
Фамилия Анашко
Имя Альжбета
Отчество Петровна
Член кооперации с [illegible]
Местожительство [illegible]
Книжка выдана 12. XI. 48

Фрагмент членскай кааператыўнай кніжкі жыхаркі Міжрэчча (у дакуменце па-руску з памылкаю: Междуречe) Александрынскага сельсавета Альжбеты Анашкі, хата якой месцілася прыкладна за паўтары сотні метраў ад цяперашняга вадаспада. 1948 г. Скан арыгінала з хатняга збору Т. Вароны.

---

* Памольшчык – работнік млына, які займаецца памолам.

выдання, ні на генеральнай мапе “Беларускія землі ў пачатку XX ст.” Устжэжу і Міжрэччу, у адрозненне ад старых польскіх мапаў, месца не знайшлося.)

Сённяшнія руіны фабрыкі (млына, гідраэлектрастанцыі) – толькі аддалены напамін пра тое, што тут было якіх-небудзь 50 год таму: дыхтоўны, крыху змрачнаваты прадаўгаваты фабрычны будынак з трывалейшай чырвонай цэглы, хата пры ім; аблямаваны з бакоў магутнымі каменнымі мурамі вадаспад з дрогкім драўляным мостам уверсе; чысцюткая вада, у якой вольна пачуваліся ракі ды шчупакі, сноўдалі ў пошуку спажывы самавітыя акуні, курмялі, язі, плоткі, ментузы, ліні, якіх можна было лавіць вудаю нават без паплаўка, на вока, стоячы на выступе мура, а па вірах непадалёк часам трапляліся ў брэдзень (мясц. – бродзень) або крыгу вугры (мясц. – угорычы); абрысы глiністае Чырвонае гары метраў за 120 ад моста па цячэнні ракі; усюды па надрэччы – сцежкі, пратаптаныя сярод хмызу нагамі руплівых, знэнджаных няскончнаю калгаснаю працаю міжрэчанцаў, іх няўрымслівай, дапытлівай дзятвы і статку. Увесну – квецень чаромхі, улетку ўранні – туманы, што гайдаюцца па-над вадою і берагам пухнатаю зыбкаю коўдрай – такой застанецца гэтая мясціна ў памяці тых, каму пашчасціла быць сведкам яе хараства ў пару першароднае некранутасці.

КАПЛІЦА ЦІ КАСЦЁЛ?

З тапонімаў сучаснай вёскі Вяты найбольшую цікавасць уяўляе эклезіонім (назва, тытул) размешчанай на прыгорку наўзбоч вясковага могільніка культавай драўлянай каталіцкай пабудовы ў гонар Святога Яна Хрысціцеля. Святыня з вежаю паводле праекта віленскага архітэктара Тадэвуша Ясінскага з’явілася тут на пачатку 30-х гг. мінулага стагоддзя, фундатарам яе пабудовы быў вядомы ксёндз Юзаф Бародзіч*, працамі па ўзвядзенні займаўся лявонпальскі святар Ян Завістоўскі.

Мясцовыя жыхары заўсёды называлі яе і працягваюць называць выключна *капліцаю*, у той час як у таблоідах яна рэпрэзентуецца як *касцёл*. Прынамсі ў артыкуле сяржанта мясцовай стражніцы Корпусу аховы памежжа (месцілася ў в. Чурылава Далёкае) Юзафа Трыянкоўскага пра пасвячэнне ў святыні 24 чэрвеня 1937 г. звона імя маршалка Юзафа Пілсудскага, змешчаным у 5 нумары выдання “Wiarus” за той жа год, яна называецца *касцёлам*.

З увагі на тое, што адна з адметнасцей капліцы – адсутнасць алтара, гэта правільна, бо ў вяцкім храме маецца не толькі алтар, але і амбон – узвышэнне (катэдра) для прамаўлення казанняў.

* Віцебскі край. – Т. 6. – С. 256–266.

Капліца Святога Яна Хрысціцеля ў Вяце. Здымак Д. Росала. 2021 г.

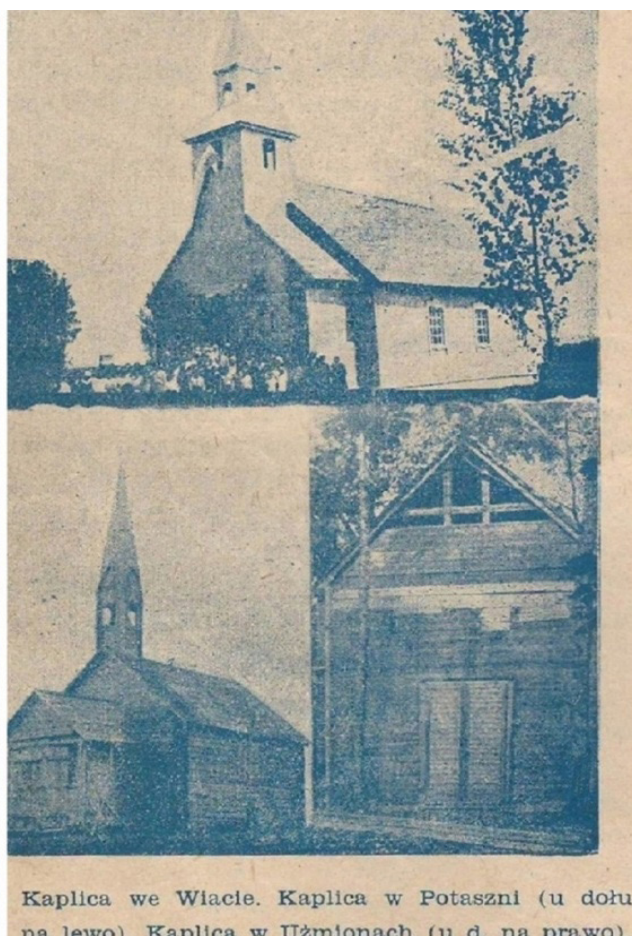

Капліца Святога Яна Хрысціцеля ў Вяце. Фрагмент інтэр'ера. Здымак Д. Росала. 2021 г.

У польскамоўным календары Лявонпальскай парафіі, да якой належала Вята пасля таго, як паводле рашэння духоўнага суда – дваццацю шасцю галасамі супраць трынаццаці – адышла на пачатку тых жа 30-х гг. ад парафіі Друйскай* (справа ўскосна датычыла прабеларускай дзейнасці друйскіх святароў, апісанай ва ўспамінах а. А. Надсана), святыня ў Вяце называецца *капліцай*. Што, з улікам наяўнасці ў парафіі галоўнай (цэнтральнай) святыні і таго, што службы ладзіліся ў будынку не рэгулярна, цалкам зразумела.

Гэтаксама капліцаю называецца яна і ў пераліку каталіцкіх святынь Мёрскага дэканата 1928 г. У той час, як бажніцы ў Паташні (у "Вялікім гістарычным атласе Беларусі" 2016 г. па-руску – *Поташная*) і Узмёнах фігуруюць у тым жа спісе, у адрозненне ад таго, як падпісаныя яны на здымку ў парафіяльным календары, у статусе філіяльных касцёлаў.

Злева: *вокладка календара Лявонпальскай парафіі за 1938 г. (знойдзены на гарышчы хаты жыхароў в. Рыбакі Юльяна і Галены (Глены) Сіўко, знаходзіцца ў фондах музея сярэдняй школы № 3 г. Мёры).*
Справа: *змешчаныя ў выданні здымкі парафіяльных капліц у Вяце, Паташні і Узмёнах.*

* Звесткі паводле аўдыёзапісу размовы аўтара з апошнімі жыхарамі вёскі Вяты ўлетку 2002 г. (знаходзіцца ў фондах Мёрскага краязнаўчага музея).

МЛЫНЫ

Як ужо згадвалася, ніжняе цячэнне ракі Вяты даўней было багатае на млыны. На адлегласці ў 10 кіламетраў іх было ажно пяць: у Павяцці (паводле выдання Гашкевіча, гаспадар – Панізнік, загадчык у 2-й палове XX ст. – Мечыслаў Альхімовіч); Рачнёве (загадчыкі-млынары ў 2-й палове XX ст. – Пётр Савуць і Мечыслаў Альхімовіч); Аблятове (закладзены ксяндзом Ю. Бародзічам, у слоўніку мясцовасцей Польскага каралеўства фігуруе ў статусе папяровае фабрыкі, па стане на 1905 г. – вадзяны млын, у 2-й палове XIX ст. гаспадар – Марціноўскі, у 1-й палове XX ст. – Зыгмунт Абрампальскі (у адраснай кнізе Польшчы 1928 г., відаць, памылкова – Обенпальскі. – *Ф. С.*), млынары паваеннага часу – Клеафас Альхімовіч, Пётр Цярэшка); Сташулях (гаспадары: па стане на 1905 г. – Вялічка, у адраснай кнізе Польшчы 1928 г. – А. Судніцкі, у пагаспадарчай кнізе паводле стану на 1949–1951 гг. – Уладзіслаў Юхневіч) і Міжрэччы. (Гаспадары млыноў, як і млынары, зразумела, маглі мяняцца.)

Апроч названых, паводле польскага адраснага даведніка 1931 г., яшчэ два млыны дзейнічалі ў цэнтры гміны – не так далёкім Лявонпалі (мясц. – Люмполе, даўнейш. – Лількі, Чурылавічы, у А. Сапунова – Леонъ-Поль) і адзін (у перыяд да першага падзелу Польшчы) – на хутары Юзэфова (2 хаты, 15 жыхароў) наўзбоч балотца на ўскраіне Сташулёў. А таксама па адным у Багданаве на рацэ Мёрыцы і ў Ільмовіках на рацэ Волце.

Усе яны не толькі спраўна выконвалі сваю непасрэдную функцыю – малоць зерне, з іх дапамогаю рэгуляваўся ўзровень вады ў рацэ ў адпаведнасці з гаспадарчымі патрэбамі, напрыклад, з тым жа сплавам асінніку на фабрыку ў Міжрэчча, пра што згадваюць у кароткай характарыстыцы ракі Вяты А. Сапуноў і кн. У. Друцкі-Любецкі.

Адметнасцю некаторых найбольш буйных з названых млыноў з’яўлялася іх шматпрофільнасць, якая дасягалася дзякуючы наяўнасці некалькіх колаў, што прыводзілі ў рух не толькі жорны, але і станкі для часання воўны, пілы. Так, млыны ў Міжрэччы і Аблятове займаліся і часаннем воўны, на млынах у Сташулях і Ільмовіках была наладжана сукнавальная (валюшная) вытворчасць. Таму не дзіўна, што карысталіся іх паслугі ў насельніцтва вялікім попытам.

З поступам часу запатрабаванасць млыноў знізілася, на многіх з іх на змену вадзяному колу прыйшоў хаця і больш выдаткоўны, але ж і больш мабільны рухавік – матор трактара. А неўзабаве і наогул дзейных млыноў на рацэ Вяце не засталося.

Сёння пабачыць наяве, а не толькі даведацца з расповедаў старэйшых тубыльцаў, якіх ужо на пальцах адной рукі пералічыш, ці прыблізных (часта далекаватых ад праўды) апісанняў у таблоідах, як некаторыя з тых старых млыноў маглі выглядаць, можна на прыкладзе аднаго – у Аблятове.

Каркас гэтага ўнушальнага будынка, што месціцца на беразе Вяты (а не Волты, як гэта чамусьці пададзена ў згаданым “Слоўніку мясцовасцей Польскага каралеўства”, а затым – няйначай па інерцыі – у “Кнізе назваў населеных пунктаў Беларусі. Віцебская вобласць” 2009 г., бо Волта цячэ паралельна Вяце за добры дзясятак кіламетраў ад яе), наўзбоч колішняга маёнтка (фальварка) Марцінoўскіх (пазней – Абрампальскіх) за паўкіламетра ад вёскі Якужы, на фоне тутэйшых несамавітых хат па-ранейшаму ўражвае і кожны раз нагадвае пра значнасць нашай страчанай матэрыяльна-гаспадарчай спадчыны. Якую мы не здолелі захаваць і з-за ўласнае абыякавасці, і з-за трагічнага збегу абставінаў.

Такіх, напрыклад, як паводка на Заходняй Дзвіне ўвесну 1931 г., калі яе воды пачалі падымацца па прытоках, утвараючы лядовыя заторы, што пашкодзілі, а то і наогул знеслі некалькі млыноў. Большасць з якіх былі драўляныя, а значыць – вельмі ўразлівыя да падобных стыхійных катаклізмаў.

ВОЎЧЫ РУЧАЙ

Шырокі, парослы хмызам ручай – працяг лога – на паўночна-заходнім ускрайку вёскі Міжрэчча. Упадае ў раку Вяту метраў за 150–200 ад былой панскай сядзібы.

ХАЛУЙ

Мясціна-трохкутнік на згібе ракі Вяты пры былой сядзібе ў вёсцы Міжрэчча. Гэтае месца, у якім пасля веснавой паводкі на рацэ застаецца шмат球 рознага друзу, калісьці з’яўлялася часткаю парка, а пясчаны ўскраек яго пры самай вадзе служыў гаспадарам двара купальняю. Мікратапонім (як і сем наступных) утвораны шляхам пераходу агульнага імя ў асабовае.

ЛУКА

Мыс пры дугападобным павароце ракі Вяты прыкладна на палове адлегласці ад вёскі Міжрэчча да вадаспада. У паваенным часе выкарыстоўваўся ў якасці пастаўніка для кароў на час дзённага даення.

ЛЯДА

Імшыстая дзялянка высечанага хмызняку (высека) прыкладна на трациі-не адлегласці паміж вёскамі Міжрэчча і Рыбакі, за 1 кіламетр ад ракі Вяты. Цяпер – пустка.

ЛІНІЯ

Дарога ад Крыжа да Ляда (у накірунку в. Рыбакі) у вёсцы Міжрэчча на месцы колішняй таполева-дубовай алеі.

ІМШАРА (АМШАРА)

Парослае кустоўем мохавае балота наўзбоч колішняга хутара Юзэфова, прыкладна за 1 кіламетр ад ракі Вяты ў накірунку вёскі Александрыны.

НІЗ

Вольны ад зарасніку прырэчны дол шырынёю прыкладна 200 метраў у вёсцы Міжрэчча пры спуску да броду праз раку паміж колішнімі будынкамі афіцыны і лазні.

ПРЫСТАНЬ

Месца броду праз раку Вяту ў вёсцы Міжрэчча.

ЛОГ

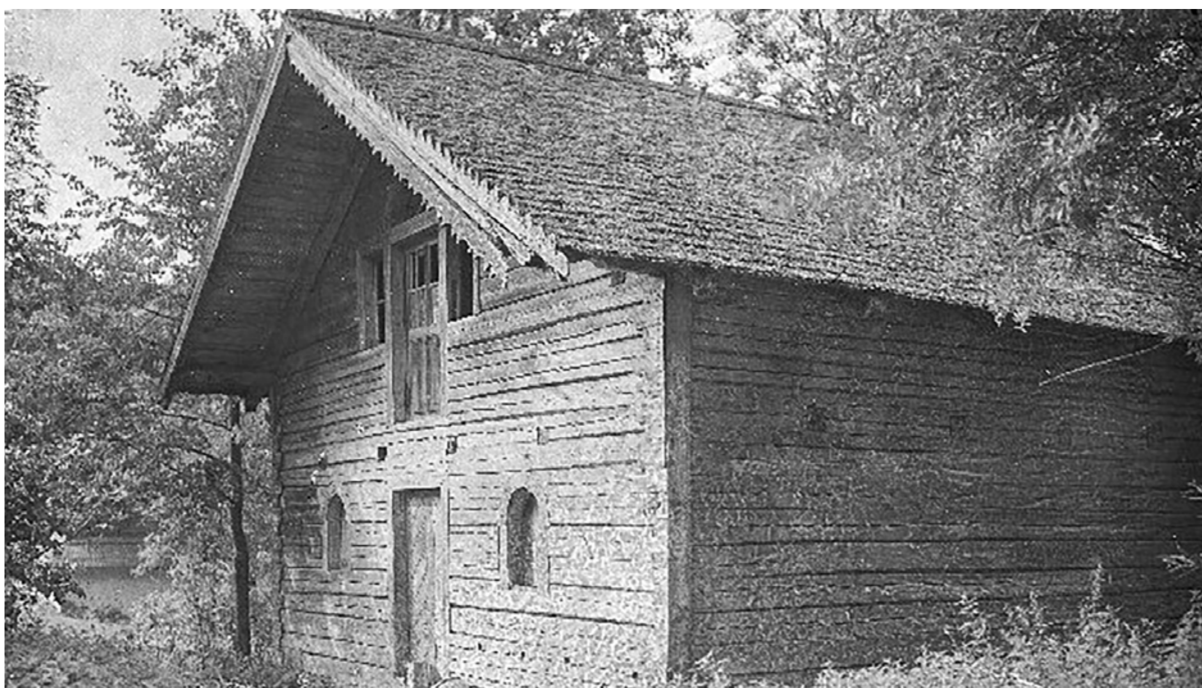
Лагчына на пачатку Воўчага ручая ў вёсцы Міжрэчча.

ЛЯМУС

Двухузроўневая гаспадарчая пабудова для захавання харчовых прадуктаў, адзення, збожжа, прылад працы, а таксама для жылля ўлетку пры сядзібе ў вёсцы Міжрэчча.

Каркас былога млына ў Аблятове. Здымак А. Немянёнак. 2021 г.

Лямус у Міжрэччы. Перадрук ілюстрацыі да працы Р. Афтаназі.

БЕЛЫЯ ПЛЯМЫ

Аналізуючы тапонімы мясцовасці, нельга не звярнуць увагу і на некаторыя іншыя, апроч ужо згаданых, недакладнасці ў іх апісанні ў дасавецкай (той жа польскай) тапанімічнай навуцы. Напрыклад, адносна месцазнаходжання возера *Мядзведзь* (*Miadźwiedź, Miedźwiedź*). Паводле “Геаграфічнага слоўніка Польскага каралеўства”, па стане на 1865 г. адразу аж дзве вёскі Лявонпальскае гміны месціліся пры ім – Сташулі і Суромшчына. (У спісе мясцовасцей Віленскага ваяводства 1938 г. са спасылкаю на звесткі 1865 г. пададзена па-польску і старадаўняя назва апошняй – Surowszczyzna (Суроўшчына). На генеральнай жа мапе “Беларускія землі ў пачатку XX ст.” гэты камонім наогул падаецца па-руску праз літару “о” ў першым складзе: *Соромщина*.)

Адлегласць паміж вёскамі Сташулі і Суромшчына, аднак, – не менш за два кіламетры, так што на беразе аднаго і таго ж возера яны знаходзіцца, зразумела, не могуць. Да таго ж, Сташулі месцяцца па-над ракою Вятаю, а возера там наогул няма. Праўда, ёсць тое самае згаданае балотца, што, можа, і магло калісьці з’явіцца на месцы менавіта возера, але ж ці так яно было – невядома. Што да *Суромшчыны*, то сумнеў развейвае ўсё тое ж выданне 1905 г. І. І. Гашкевіча, якое ва ўнісон з традыцыяй тубыльцаў называе возера гэтаксама, як гучыць сёння назва вёскі: *Суромшчына*. Так што лімнонім *Мядзведзь*, калі ён сапраўды існаваў, на сённяшні дзень відавочна можна залічыць да страчаных.

Белых плямаў у падачы тапонімаў ніжняга цячэння ракі Вяты польскімі тапанімікамі, складальнікамі і выдаўцамі мапаў і атласаў, слоўнікаў ды спісаў дастаткова. Аднак, зноў заўважым, каштоўнасці іх прац гэта не перакрэслівае. Як і не паніжае заслуг перад нашчадкамі такога аддананага свайму краю даследчыка, якім быў А. Сапуноў. Бо менавіта дзякуючы высілкам гэтых людзей мы можам сёння хаця б збольшага ўзнавіць нашы старыя назвы і тыпы паселішчаў.

Напрыклад, такога невялічкага, на шэсць хат (паводле мапы 1932 г.), засценка*, як Каснарэўшчына. Праўдзівая назва якога, паводле “Спіса мясцовасцей Рэчы Паспалітай” 1938 г., – ці то Красна(о)ўшчына, ці то Краснарэўшчына, а магчыма, як пазначана з пытальнікам у дадатку да назвы ў “Геаграфічным слоўніку Польскага каралеўства”, – Каспарэўшчына.

* Засценак – паселішча, што засталося па-за межамі земляў феадальнага маёнтка, арандаваных шляхтаю ці заможнымі сялянамі. Паводле польска-рускага слоўніка, – паселішча дробнапаместнай (дробнамаёнткавай) шляхты.

Паводле выдання І. І. Гашкевіча, гэта – Крсноревщина (з пропускам літары “а”) ці наогул – Цегельня.

Апошняе дзіўна, бо гэткі камонім (*Цагельня*) у слоўніках больш нідзе датычна Каснарэўшчыны, апроч выдання “Гарады і вёскі Беларусі. Віцебская вобласць”, аўтары якога ўпаўне маглі скарыстаццва звесткамі Гашкевіча, не сустракаецца. Затое на мапе 1932 г. ён сустракаецца (з пазнакаю, што гэта – леснічоўка) аж двойчы за добры дзясятак кіламетраў ад засценка, побач з Лявонпалем. Што, з увагі на наяўнасць у мястэчку па стане на 1886 г. цагельні, не дзіўна. Гэтаксама двойчы, пад назвамі Цагельня Новая (Cegielnia Nowa) і Цагельня Старая (Cegielnia Stara) фігуруе ён з тою ж пазнакаю і ў спісе 1938 г.

Злева: *чалавек у муцэ – млынар Мечыслаў Альхімовіч ля дзярэй млына. Загадваў млынамі ў Рачнёве і Павяцці ад канца 1950-х да пачатку 1970-х гг. XX ст. Сямейную справу – млынарства – пераняў ад бацькі Клеафаса (мясц. – Клямпаса), які млынарыў у Аблятове. Здымак з хатняга збору К. Каташук. 2-я палова 1960-х гг.* ***Справа:*** *рэшткі ніжняй, каменнай часткі млына ў Рачнёве. Здымак Д. Росала. 2021 г.*

РАЧНЁВА

Апроч функцыі рэпрэзентатыўнай, тапонім (айконім) выконвае функцыю дакументальнага замацавання (праз запіс у метрыцы, пашпарце, іншых дакументах) асабістых дадзеных чалавека. Таму, зразумела, дакладнасць яго напісання – справа важная. На жаль, і ў буйных гарадах скажэнне асціонімаў ды ўрбанонімаў не рэдкасць, пра камонімы ж такіх закінутых мясцін, як ніжняе цячэнне ракі Вяты, і казаць не выпадае.

Яскравы прыклад – вёска Рачнёва, што знаходзіцца прыкладна метраў за 700 ад аблятоўскага млына. Дакладней – дзве аднайменныя вёскі: Рачнёва-1 і Рачнёва-2. Раздзеленыя толькі ракою Вятаю, яны ўспрымаюцца як адзінае цэлае, а вось жа паводле дакументаў – гэта зусім не адно і тое. Больш за тое, аднойчы нейкаму неахайнаму службоўцу собіла памяняць назвы месцамі, у выніку чаго ў жыхароў абодвух Рачнёваў з'явіліся нязручнасці пры афармленні актаў куплі-продажу, ці наследавання, ці нейкае іншае нагоды.

ЧУРЫЛАВА

Хаця вёскі Мёршчыны з гэткаю часткай у назве месцяцца воддаль ад ракі Вяты, гісторыя іх іменаслову так заблытаная, што патрабуе хаця б павярхоўнага тлумачэння.

У працы А. Сапунова і кн. У. Друцкага-Любецкага пры ўпамінанні месца ўпадзення ракі Волты ў Заходнюю Дзвіну згадваецца вёска Чурылава Бліжняе. Нязначна адрозным камонімам – *Чурылава Блізкае* – пазначаная яна і на мапе 1932 г. На той жа мапе за некалькі соцень метраў ад яе знаходзіцца вёска Чурылава Далёкае (у спісе І. І. Гашкевіча – Чурылава Дальняе). Абедзве назвы прысутнічаюць і ў "Спісе мясцовасцей Рэчы Паспалітай" 1938 г. У 1975 г. вёскі былі аб'яднаныя ў адну пад назваю Чурылава Дальняе (Ніжняе).

Назва ж Чурылава Бліжняе, аднак, таксама не знікла, бо дзеля зручнасці перайшла да Чурылава, што знаходзіцца на беразе аднайменнага возера за больш як дзесяць кіламетраў ад прыдзвінскіх "цёзкаў" і адносілася калісьці, у адрозненне ад іх, не да Лявонпальскай, а да Мёрскай воласці. У кнізе "Памяць. Мёрскі раён" яно называецца па-ранейшаму – Чурылавам, так, як называецца і вёска на супрацьлеглым ад Чурылава Бліжняга баку Заходняе Дзвіны, у Бігосаўскім сельсавеце Верхнядзвінскага (раней – Дрысенскага) раёна. А вось, напрыклад, у раскладзе руху транспарту Мёрскай аўтастанцыі яно падаецца як Чурылава Бліжняе.

Што ж, тапаніміка таксама не стаіць на месцы і мусіць паспяваць за пераменамі, якія ўносіць час у наша жыццё.

СЕЛЬСАВЕТ АЛЯКСАНДРАЎСКІ (АЛЕКСАНДРОЎСКІ) ЦІ ЎСЁ-ТАКІ АЛЕКСАНДРЫНСКІ?

Вёска Александрына (мясц. – Ле(і)ксандрына), якая знаходзіцца прыкладна за два з паловаю кіламетры ад ракі Вяты і за гэтулькі ж ад ракі Мёрыцы, у паваенным часе з'яўлялася цэнтрам сельсавета і ў дакументах толькі так, без варыянтаў – Александрынаю – і называлася. У “Геаграфічным слоўніку мясцовасцей Рэчы Паспалітай” яна мае назву *Aleksandryno*. Амаль гэтаксама – Александрино – называецца яна і паводле выдання Гашкевіча.

На мапе 1932 г. і ў “Спісе мясцовасцей Рэчы Паспалітай” 1938 г. гучанне камоніма, хаця і лацінкаю, але выключна беларускае – *Aleksandryna*. Гэткі ж камонім (толькі кірыліцай) фігуруе ў кнізе “Памяць. Мёрскі раён” і на сучасных дарожных указальніках пры ўездзе ў населены пункт і пры выездзе з яго. *Александрина* – так пазначана па-руску вёска на Генеральнай мапе “Беларускія землі ў пачатку ХХ ст.”. Праўда, на мапе “Беларускія землі ў канцы XVIII ст.” па-беларуску яе назва пададзена інačай: *Александрыя*.

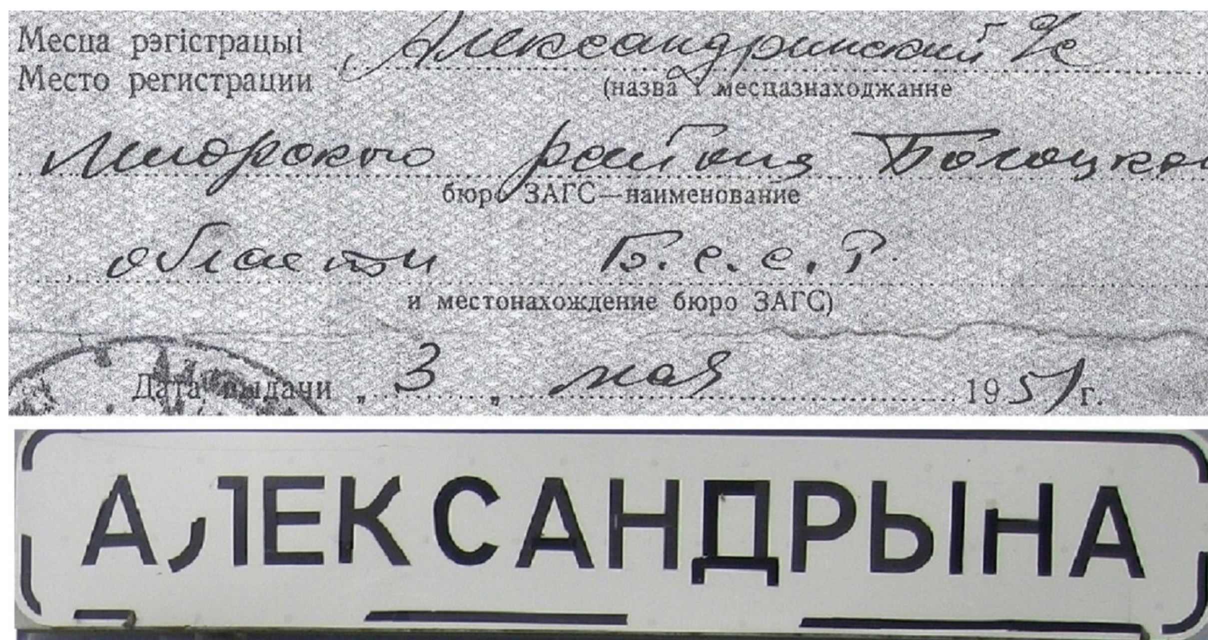
Адносную адзінадушнасць у падыходзе да спаконвечнай назвы Александрыны парушаюць складальнікі Атласа БССР 1958 г., якія, пераблытаўшы яе з іншым паселішчам, што месціцца кіламетраў за дванаццаць адсюль і за сем ад Мёраў, змяшчаюць на мапе пад назваю Александрова. І робяць гэта, відаць, невыпадкова, бо, калі даваць веры спісу населеных пунктаў Мёрскага раёна ў “Геаграфічным указальніку да пагаспадарчых кніг” 2013 г., ад самага пачатку ўтварэння ў раёне ў кастрычніку 1940 г. дзевятнаццаці органаў мясцовага самакіравання сельсавета з назваю *Александрынскі* сярод іх не было. Затое як існы падаецца тут скрозь сельсавет *Александроўскі* (у спісе па-руску *Александровский*. – *Ф. С.*), што быццам бы існаваў да 1960 г.

Як такое магло стацца, калі ў дакументах насельніцтва ўсюды разборліва пішацца назва Александрынскі, а вёска Александрова яшчэ ў 1949 г. адышла да сельсавета Павяцкага? Адказ магчымы адзін з двух: або пры замове сельсаветаўскай пячаткі неахайна ўтварылі прыметнік ад назвы населенага пункта, або дзесьці пры перадруку папер савета паставіліся да на-

пісання назвы няўважліва. Вынік жа ў любым выпадку відавочны – поўная неразбярыха.

Узяць хаця б пагаспадарчыя кнігі рэгёна пасляваенага часу. У якіх толькі варыянтах не пададзена тут назва Александрыны ў спалучэнні з найменнем утворанага ад яе сельсавета. Дык тое, што, напрыклад, на вокладцы кнігі за 1946–1948 гг. яго назва (Аляксандраўскі) не адпавядае назве ўнутры кнігі (Александрынскі), пры гэткай бязглуздзіцы нават і не здзіўляе. Тым больш, калі ўлічыць, што ў інфармацыі пра фонды Занальнага дзяржаўнага архіва ў г. Глыбокае, у якім захоўваюцца пагаспадарчыя кнігі сельсавета пасляваеннага часу, на старонцы “Архівы Беларусі. Фондавы каталог дзяржаўных архіваў у Рэспубліцы Беларусь” і сама назва вёскі Александрыны пададзена па-руску няправільна: Александрово.

Як бы ні было, заганную практыку перайначвання назвы, хай сабе і ненаўмыснага, падхопліваюць складальнікі выдання “Гарады і вёскі Беларусі”, падаючы як галоўную высмактаную з пальца назву *Александроўскі*, а сапраўдную – *Александрынскі* – пішучы чамусьці ў дужках. Ім падтакваюць – толькі ўжо без дужак – складальнікі даведніка “Адміністрацыйна-тэрытарыяльнае ўладкаванне БССР” 1987 г. (выдадзены па руску. – *Ф. С.*).

Месца рэгістрацыі
Место регистрации
(назва і месцазнаходжанне
Мёрского района Полоцкой
бюро ЗАГС—наименование
области Б.С.С.Р.
и местонахождение бюро ЗАГС)
Дата выдачи „3“ мая 1951 г.

Уверсе: *фрагмент пасведчання аб шлюбе бацькоў аўтара. 1951 г. Месца рэгістрацыі – Александрынскі сельсавет Мёрскага раёна Полацкай вобласці.* ***Унізе:*** *фрагмент цяперашняга дарожнага ўказальніка пры ўездзе ў вёску Александрыну. Здымак Д. Росала. 2021 г.*

Так канчаткова замацоўваецца ў сродках масавай інфармацыі і на інтэрнэт-пляцоўках (напрыклад, у Вікіпедыі) відавочная лухта – *Аляксандраўскі* сельсавет. Што нават у дачыненні да Александрова з націскам на перадапошнім складзе было б няправільна, не кажучы ўжо пра Александрыну.

Сённяшні статус большасці паселішчаў ніжняга цячэння абмялелай ракі Вяты, як і яе бліжэйшай суседкі Мёрыцы і больш дальняй Волты, – зніклыя. Аблятова, Аніські, Бабышкі*, Грузды, Дарожкі, Каснарэўшчына, Міжрэчча, Навінкі, Надмірэчча, Надрэчча, Пагулянка, Паршэлева, Рыбакі, Сташулі, Таракі, Устжэжа, Юзэфова, Якужы – усім ім было наканавана лёсам адысці ў нябыт, пакінуўшы пасля сябе сведчанні бытавання і мыслення насельнікаў – гістарычныя назвы (тапонімы) ды фотаздымкі і запісы ў дакументах (калі такія захаваліся).

На чарзе Чамяры, і Вята, і Лупаўшчына, і Прунікі, і Чарнілова, і, напэўна, і некаторыя іншыя. Што казаць пра паселішчы малыя, калі нават такая калісьці шматлюдная вёска, як Бабарыкі, некалі званая суседзямі за адносную заможнасць насельніцтва *Амерыкай*, і тая ўжо ледзь-ледзь ліпіць.

Таму гэтак важна сёння захаваць усё, што можа стацца ў будучыні матэрыялам для вывучэння акалічнасцей існавання так званых неперспектыўных населеных пунктаў рэгіёна, крутых паваротаў іх гісторыі. Канечне ж, захавання праўдзівага, на грунце ўдумлівага аналізу тых крыніц, што яшчэ не канулі ў Лету пад ціскам капрызлівых павеваў часу.

Зарослы хмызам узгорак на левым беразе ракі Вяты непадалёк ад Прудніцкага гарадзішча – тыповы сучасны краявід ніжняга цячэння прытока і мясцовасці наогул. Здымак Д. Росала. 2021 г.

* Бабышкі – радзіма пісьменніка Сяргея Панізніка.

ЛІТАРАТУРА

1. Административно-территориальнное устройство БССР : справочник : в 2 т. / сост.: С. Д. Гриневич [и др.] ; редкол.: В. А. Круталевич [и др.]. – Минск : Беларусь, 1987. – Т. 2 : (1944–1980 гг.). – 283 с.

2. Атлас БССР : Витебская область / редкол.: С. Н. Малинин [и др.]. – Минск – Москва : Академия наук БССР ; Главное управление геодезии и картографии МВД СССР, 1958.

3. Виленская губерния : полный список населенных мест со статистическими данными о каждом поселении, составленный по официальным сведениям И. И. Гошкевичем. – Вильна, 1905. – С. 140–143, 151–153, 157–159.

4. Гарады і вёскі Беларусі : Віцебская вобласць. – Мінск : БелЭн, 2019. – Кн. III : Мёрскі раён. – С. 323–586.

5. Географический указатель к похозяйственным книгам : в 3 ч. / Зонал. гос. архив в г. Глубокое ; [сост.: Н. А. Боровик и др. ; редкол.: О. В. Пашкевич, С. В. Рублевский]. – Минск : Медисонт, 2013. – Ч. 3 : Список населенных пунктов Дисненского, Миорского, Шарковщинского районов (1944–2006 гг.). – 390 с.

6. Ермалёнак, В. Чароўных вандровак пярсцёнкі : Краязнаўчыя маршруты па Мёрскаму раёну / В. Ермалёнак. – Мінск : Капитал Принт, 2017. – С. 77–88.

7. Занальны дзяржаўны архіў у г. Глыбокае (ЗДА ў г. Глыбокае). – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 2.

8. ЗДА ў г. Глыбокае. – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 35, 39.

9. ЗДА ў г. Глыбокае. – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 5.

10. ЗДА ў г. Глыбокае. – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 1.

11. ЗДА ў г. Глыбокае. – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 12.

12. ЗДА ў г. Глыбокае. – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 7, 45, 58.

13. ЗДА ў г. Глыбокае. – Ф. 1617. Воп. 2. Спр. 109, 167, 204.

14. Зборны аркуш генеральнай карты “Беларускія землі ў пачатку XX ст.” // Вялікі гістарычны атлас Беларусі : [у 4 т.]. – Мінск : Белкартаграфія, 2016. – Т. 3. – С. 158–159.

15. Малецкі, Я. Пад знакам Пагоні / Я. Малецкі // Спадчына. – 1994. – № 2. – С. 113–131.

16. Надсан, А. Беларускае рэлігійнае і культурнае жыццё : Гісторыя і асобы / А. Надсан // Выбранае. – Мінск : Кнігазбор, 2014. – С. 169–472.

17. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь : Віцеб. вобл. : нармат. даведнік / У. М. Генкін, І. Л. Капылоў, В. П. Лемцюгова; пад рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск : Тэхналогія, 2009. – С. 318–333.

18. Памяць : Мёрскі раён : гіст.-дак. хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі / рэдкал.: Г. М. Маняк [і інш.] ; уклад. Л. А. Матэленак ; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск : БелЭн, 1998. – 630 с.

19. Сапунов, А. Река Западная Двина / А. Сапунов. – Витебск : Типо-Литография Г. А. Малкина, 1893. – С. 65, 133.

20. Сапунов, А. и кн. Друцкий-Любецкий, В. Материалы по истории и географии Дисненского и Вилейского уездов Виленской губернии / А. Сапунов и кн. В. Друцкий-Любецкий. – Витебск : Губернская Типо-Литография, 1896. – С. 16.

21. Сіўко, Ф. Капліца ў Вяце / Ф. Сіўко // Ave Maria. – 2002. – № 11 (90). – С. 20–21.

22. Ткачоў, М. А. Замкі і людзі / М. А. Ткачоў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – С. 158.

23. Штыхаў, Г. В. Крывічы : па матэрыялах раскопак курганоў у Паўночнай Беларусі / Г. В. Штыхаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 191 с.

24. Aftanazy, R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej / Roman Aftanazy. – Wrocław, 1993. – T. 4 : Województwo Wileńskie. – S . 221–224.

25. Baza miejscowości kresowych. – Warszawa : Wojskowy inctytut geograficzny, 1932.

26. Księga adresowa Polski. – Warszawa : Towarzystwo reklamy międzynarodowej, 1928.

27. Księga adresowa Polski : Wykaz właścicieli ziemskich w gminie Leonpol. – Warszawa, 1929.

28. Rokicki, J. Majontki kresowe, stan na 1 września 1939 r. : Majątki ziemskie i nieruchomości miejskie – woj. Nowogródzkie, Lwowskie, Poleskie, Stanisławowskie, Tarnopolskie, Wileńskie i Wołyńskie.

29. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880–1902. – T. I – XV.

30. Tryjankowski, J. Poswięcenie dzwonu im. Marszałka Piłsudskiego ufundowanego przez podoficerów. – Wiarus, 1937. – Nr 30.

31. Wykaz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1938. – T. 1 : Województwo Wileńskie. – S. 4–5; 7–8.

“КУБА” – ЛЮБОЎ МАЯ…

Хіт А. Пахмутавай і М. Дабранравава з С. Грабеннікавым пра Востраў Свабоды, створаны імі да візіту ў 1962 г. у СССР Фідэля Кастра, у савецкія часы не чуў, бадай, толькі зусім глухі. Нават жыхары такой аддаленай ад цывілізацыі вёскі, як Міжрэчча (мясц. – Мізарэча) на Мёршчыне, што знаходзіцца (цяпер ужо, на жаль, – знаходзілася) прыкладна за тры кіламетры ад беларуска-латвійскай мяжы, дакладна яго чулі. І не толькі чулі, але і, натхнёныя прыкладам спевакоў М. Магамаева ды І. Кабзона, заўзята спявалі. Балазе вёска мела мянушку, цалкам адпаведную назве далёкай заакіянскай дзяржавы, – “Куба”, якую яна ахвотна апраўдвала быццам знарок для гэтага дадзеным ёй Богам месцазнаходжаннем: на вузкім, акрэсленым межамі іншых гаспадарак лапіку зямлі, наводшыбе ад вірлівых шляхоў і падзей свету. Вось і спявалі міжрэчанцы (мясц. – мізарачане) як адмыслова пра іх і для іх створаную песню на зайздрасць жыхарам суседніх Сташулёў і Каснарэўшчыны, якім, хоць і мелі яны мянушкі не менш гучныя за міжрэчанскую – “Абісінія” і “Кітай”, – на ўвагу знакамітых тагачасных аўтараў-песеннікаў не пашанцавала.

Сядзіба ў Міжрэччы. Здымак Яна Булгака. 1910 г.

Паводле польскага даследчыка Рамана Афтаназі, вёска Міжрэчча (руск. – Мижречье, Междуречье) узгадваецца ў дакументах ад XVI ст. Першая яе назва – Дуброўка. Паселішча пераходзіла з рук у рукі, цэнтрам яго з’яўлялася панская сядзіба (мясцовыя жыхары звалі яе пакоямі) – прыстанак то магнатаў Сапегаў, то Валасоўскіх, то Мірскіх. Апошняя гаспадыня сядзібы Ядвіга Аскерка з роду Мірскіх памерла ў высылцы ў Сібіры ў 1940 г. А яе нашчадкі (сын з жонкаю, унук і дзве ўнучкі) па дэмабілізацыі з войска генерала Андэрса пераехалі ў 1948 г. з Палесціны на сталае жыццё ў Аргенціну*.

Згодна са звесткамі ў “Геаграфічным слоўніку царства Польскага і іншых славянскіх краін”, у 1865 г. толькі сукупнае мужчынскае насельніцтва (так званыя рэвізскія душы) міжрэчанскага (мізарэцкага) двара і вёсак Аніські, Вята, Рыбакі, Сташулі, Тараракі і Чамяры, што да яго належалі, складала больш за дзве з паловаю сотні чалавек. А ўжо праз паўтара стагоддзя ўсё сукупнае насельніцтва згаданых населеных пунктаў налічвала жыхароў у дзесяць разоў меней.

Адметнасці і гісторыя сядзібы ў Міжрэччы пададзеныя краязнаўцам Вітольдам Ермалёнкам у кнізе “Памяць. Мёрскі раён”. Звесткі ж пра найбольш цікавыя мясціны з яе наваколля, такія, як старажытнае Прудніцкае гарадзішча з каменным крыжам ля ўзножжа або вадаспад пры руінах колішняй кардоннай фабрыкі (пазней – млына, затым – гідраэлектрастанцыі) у прыналежнай да сядзібы аднайменнай асадзе Міжрэчча, – у кнізе гэта ж аўтара “Чароўных вандровак пярсцёнкі”.

Сям’я апошняй гаспадыні сядзібы Міжрэчча Ядвігі Аскеркі (справа налева): сын Альгерд, унук Юры, унучка Іза, нявестка Францішка, унучка Марыя. Здымак з хатняга збору Аскеркаў, зроблены ў Палесціне па дэмабілізацыі з войска Андэрса.

*Мёрская даўніна. – 2021. – № 7. – С. 5–6.

У 1949 г. Міжрэчча стала цэнтрам сельгасарцелі з неарыгінальнаю назвай “1 Мая”. Пачаўся новы этап жыцця вёскі і, адпаведна, пакояў. Частку верхніх памяшканняў сядзібнага дома, у якіх падчас Другой сусветнай вайны жыў нямецкі куратар Цішэўскі з бацькамі і знаходзілася школа, а адразу пасля вайны месціліся школа і калгасная кантора, і будынак для чэлядзі і сезонных работнікаў двара (афіцыну) прыстасавалі пад інтэрнат, частку – пад клуб, у якім аж да канца 50-х гг. ладзіліся мерапрыемствы культурніцкага накірунку. Частку ніжніх – пад гаспадарчыя патрэбы, напрыклад, пад малачарню, дзе малако не толькі пераганялі, але і выраблялі з яго казеін*, пазней – пад загародкі (мясц. – зыгарадкі) для авечак ды стойлы для цялят.

Падземную, выштукаваную з каменю частку размешчанага побач з домам лямуса, пабудовы для захоўвання харчу, адзення, зерня, надземная частка якой улетку магла выкарыстоўвацца і ў якасці жытла, пераўтварылі ў яму для захоўвання сіласу для калгаснага статку. Аборы, аўчарні і свінарнікі – у сховішчы для захоўвання сена, саломы, ільнотрасты. Праз ярок леваруч ад прысядзібнага пляца, пасярод зарослае дэкаратыўным кустоўем горкі, усталявалі сцэну, дзе ўлетку адбываліся шматлюдныя фэсты з гандлем ласункамі, інсцэніроўкамі, арэлямі ды рознымі іншымі немудрагелістымі забавамі.

Дэталі краявіду паваеннага Міжрэчча – раскіданыя наўзбоч пакояў яблыні і грушы былога панскага саду, дубы і срэбналістыя надвісленскія таполі на пачатку колішняй кіламетровай алеі ў накірунку вёскі Рыбакі, рэшткі прастакутных ліпавых, арэхавых і бэзавых прысадаў і так званы “квятовы сад” – засаджаны дэкаратыўным кустоўем узгорак ракі Вяты паміж сядзібаю і краем левага берага Воўчага ручая.

У вёсцы мелася бібліятэка. Да 1987 г. функцыянавала пачатковая школа, у якую сцякаліся дзеці з усяго наваколля і колькасць якіх у класах у найбольш “ураджайныя” на вучняў гады дасягала 10–12 чалавек.

---

* Казеін – бялковае рэчыва, якое ўтвараецца пры стваражэнні малака.

Вадаспад пры руінах кардоннай фабрыкі (млына, электрастанцыі). Здымак аўтара. 2022 г.

Крыж на селішчы Прудніхі. Здымак аўтара. 2005 г. Дзе цяпер знаходзіцца – невядома.

Насельніцтва Міжрэчча, у адрозненне ад, напрыклад, шматлюдных паселішчаў на Палессі, у паваенны, савецкі перыяд ніколі не складала адначасова больш за паўсотню чалавек. Галоўным чынам гэта былі, за малым выключэннем, прыбышы з навакольных вёсак або хутароў, што ў пошуку сталага месцажыхарства паквапіліся на адносна ўрадлівую панскую зямлю. Некаторыя аселі ў Міжрэччы назаўсёды, некаторыя часова, у выніку склад насельніцтва вёскі, як сведчаць запісы ў тагачасных пагаспадарчых кнігах, пастаянна мяняўся.

Усе – католікі з уласцівымі тубыльцам прозвішчамі Альхімовіч, Голуб, Дарожка*, Жукоўскі, Лабэцкі, Кашкур, Цярэшка, Ломаш, Пупін, Франскевіч, Лаўрыновіч, Маляўка і характэрнымі для заходнікаў імёнамі Тадзік, Гэнік, Вілюсь, Юзік, Стась, Янка, Франак, Юлісь, Пятрок, Мартуся, Ядзя, Марыся, Ромця, Яніна, Стэфця, некаторыя з якіх пры называнні асоб мужчынскага і жаночага полу ў дадзенай мясцовасці гучаць аднолькава (Віця, Толя, Антоля, Юзя). Выключна каталіцкі іменаслоў трываў (і пераважаў) у Міжрэччы і яго ваколіцах ажно да пачатку 70-х гг. мінулага стагоддзя.

З гасціны ад сваякоў у суседняй вёсцы Рыбакі – на падводзе. Здымак Т. Сійко. Каля 1961 г.

* Дарожка Бернард (мясц. – Барнась) – прадзед пісьменніц Алены Масла і Наталлі Бучынскай.

Вёска прытрымлівалася традыцыйнага, выразна хрысціянскага ладу жыцця. Напрыклад, шлюб абавязкова мусіў быць касцёльным. Абавязковымі з’яўляліся сакраманты (таінствы) хросту, пакаяння (споведзі) і бежмавання (канфірмацыі), а таксама захаванне посту паводле вызначаных літургічным календаром тэрмінаў. Хавалі чалавека па магчымасці з удзелам ксяндза пасля адпявання адмысловымі спевакамі (мясц. – успяв*а*камі).

У паўсядзённым жыцці ўхваляліся і цаніліся працавітасць, дбайнасць і руплівасць. Пустадомства, ляніўства і няўмельства рашуча асуджалася. Жытло, агарод і статак павінны былі даглядацца бездакорна.

Пра такія з’явы, як крадзеж і разбой, міжрэчанцы ведалі галоўным чынам з расповедаў. Дзверы хат і гаспадарчых будынкаў рэдка замыкаліся. Але прадметам асаблівага гонару гэта сярод вяскоўцаў не было. Бо існаваў няпісаны кодэкс прыстойнасці, да выканання і захавання якога ставіліся як да чагосьці належнага, што і абмеркаванню не падлягае. Напэўна, з гэтае прычыны і сваркі, нават пры вострым недахопе пожняў для касьбы (а ён адчуваўся ў Міжрэччы заўсёды), узнікалі рэдка.

Надзейным абярэгам ад здзяйснення кепскага ўчынку адносна суседа міжрэчанцу заўсёды служыла перанятая ад дзядоў-прадзедаў боязь трапіць у сітуацыю, калі будзе няёмка (мясц. – няспрытна) перад людзьмі.

Як і ўсюды ў вёсках у той час, транспарт у Міжрэччы быў гужавы (падвода, лінейка, сані) або – ровар. У цёмны час сутак памяшканні асвятляляліся кнотавымі лямпамі або ліхтарамі ці нават свечкамі, электрычнасць з’явілася ў хатах на пачатку 60-х гг. ХХ ст. (Працэс электрыфікацыі на Мёршчыне пачаўся ў 1956 г.*)

Такую папулярную ў беларусаў свойскую жывёліну, як каза, міжрэчанцы ігнаравалі. Гадавалі кароў і асабліва шмат – авечак. Астрыгшы з авечак воўны, насілі яе часаць на млын у асаду Міжрэчча або, пакінуўшы частку дзеля вырабу валёнкаў (мясц. – вайлакоў), вазілі мяняць на гатовыя ніткі ў Латвію, у Варнавічы ля Краславы. З птаства аддавалі перавагу курам, індыкам, гусям.

* Звесткі паводле кнігі “Памяць. Мёрскі раён”.

Зерне вальцавалі, малолі і пытлявалі на млынах у Сташулях і ў асадзе Міжрэчча. Пасля таго, як абодва перасталі дзейнічаць, – у Аблятове. Яшчэ пазней, пасля зачынення аблятоўскага млына, паўразбураны каркас якога захаваўся па сённяшні дзень, пачалі вазіць збожжа на млын у Латвію, у вёску Коськаўцы (Кошкаўцы). Як правіла, рабілі гэта ўзімку, пераязджаючы праз замерзлую Заходнюю Дзвіну конна на санях.

Моладзь, што, пабраўшыся шлюбам, асела пасля Другое сусветнае вайны ў Міжрэччы, была поўная надзей на шчасце не толькі для сябе, але і – найперш – для дзяцей. Можа, таму, нягледзячы на цяжкую працу за пустыя працаднi і на побытавыя цяжкасці (адно нашэнне вады з рэчкі на каромыслах да пары, пакуль у вёсцы не ўсталявалі чатыры калонкі, вунь колькі сілаў адымала, асабліва ўзімку, калі і прабіць пролубку* ў лёдзе, і потым штодня даглядаць яе трэба, каб не замерзла), яна заўсёды

Парафіяльны касцёл Маці Божай Шкаплернай у Ідолце. Сучасны выгляд.

* Пролубка (мясц.) – палонка.

выглядала вясёлаю і жыццярадаснай. Пра гэта сведчаць фотаздымкі адзінага на той час у наваколлі фатографа (мясц. – знёмшчыка) Янкі Кашкура, шматдзетнага сямейніка, уважанага ў “Кітаі” за Мао Цзэдуна, дзякуючы старанням якога хоць нешта са штрыхоў жыцця мясцовасці сярэдзіны XX ст. застанецца ў аналах гісторыі. (На “Кубе” правадырыў, вядома, Фідэль – дзядзька Пётра Альхімовіч. Ніводная з мянушак абразлівага падтэксту не мела).

Ці то падчас цераблення лёну, ці то ў сезон парадкавання сена або прыбірання бульбы, буракоў, бручкі (мясц. – гр*ы*жыны, вымаўляецца з выбухным “г”) – заўсёды міжрэчанцы, як і іх суседзі сташулёўцы ды каснараўшчане, з выразам зычлівасці і ўсмешкаю на тварах. Нярэдка выходзілі працаваць на палеткі (ірваць або церабіць лён, прыбіраць тую ж бульбу, ці буракі, ці грыжыну) сем’ямі. Часам – з песняй, галоўнаю з якіх была, зразумела, “Куба – любоў мая”. Гэта – у прыпарную пару, улетку ці ўвосень. Узімку ж, на рэпетыцыях вясковага хору пры школе гучала пад посвіст завеі і пошчак марозу на двары іншае, кшталту незаменнае ў рэпертуары любога тагачаснага спеўнага калектыву “Ленин всегда живой”.

Жыхарка Міжрэчча з роварам ля сваёй хаты. Каля 1960 г.

Нягледзячы на працяглае прабыванне пад Польшчаю, вёска па польскай мове не настальгавала. Хаця набажэнствы ў парафіяльным касцёле Маці Божай Шкаплернай у Ідолце (мясц. – Удоўта), пробашчам якой у 1946–1984 гг. з’яўляўся ксёндз Баляслаў Заёнц, званы парафіянамі ласкава Зайчыкам, ладзіліся на той час, як і ўсюды на тутэйшых абшарах, выключна па-польску, у штодзённым жыцці міжрэчанцы размаўлялі на мясцовым дыялекце мовы беларускай.

Пра родную мову не дыскутавалі, ёю, з яе адметнаю мясцоваю лексікай ды дзіўнымі словазлучэннямі кшталту “быў сказаўшы (прыйшоўшы, ажаніўшыся, памёршы)” штодзень карысталіся. Дзеці адмалку гадаваліся ў натуральным беларускамоўным дыялектным асяроддзі, азы ж роднай мовы літаратурнай, гэтаксама, як і рускай, пачыналі спасцігаць у школе. Насуперак распаўсюджанаму меркаванню пра адданасць тутэйшага насельніцтва пальшчызне, яго стаўленне да чужое мовы, што да польскай, што да рускай, было хутчэй абыякавым, калі не скептычным.

Затое выразы і найменні свае, звыклыя, хоць, можа, калісьці продкамі і запазычаныя, наадварот, былі ў пашане. Манерка (металічная пляшка), пошар (травяны корм для жывёлы, сена), пеліна (прыпол; напрыклад, пра дарослае дзіця іранічна: вазьмі, мамка, малёначка на пеліну), канка (каністра), трасотнік (месца пры пуні ці павеці, дзе пілуюць, шчапаюць дровы), каeт* (сшытак), конча (у значэнні *абавязкова*), строна (у значэнні *дзеля*), некаторыя меры вагі: пур (бульбы; 1 пур = 3 пуды), беркавец (сена; 1 берк. = 10 пудоў) – усе гэтыя і многія іншыя

Жанчыны вёсак Міжрэчча і Стацулі падчас парадкавання лёну. Каля 1978 г.

* Польск. *kajet* (устар.).

словы пакаленню міжрэчанцаў маладзейшага веку пашчасціла ўведаць не са слоўнікаў, а з вуснаў людзей старэйшых і, што вельмі важна, – адначасова са зведаннем саміх паняццяў. Многім з якіх, гэтаксама, як і іх носьбітам, як і асялку, вакол якога ладзілася штодзённае вясковае існаванне, – пакоям, жыццё было наканавана нядоўгае.

Хаця адметнаю адукацыяй вяскоўцы, зразумела, пахваліцца не маглі, чытаннем, аднак, не грэбавалі. З тагачасных свецкіх перыядычных выданняў найбольшаю папулярнасцю карысталіся ў Міжрэччы якраз беларускамоўныя: часопіс “Вожык” і раённая газета “Сцяг працы” (раней – заснаваная ў 1941 г. і ўзноўленая пасля вайны ў 1944 г. “Бальшавіцкая трыбуна”, у 1952–1962 гг. – “Зара камунізму”, з 2001 г. – “Мёрскія навіны”). Не пакрываліся, аднак, пылам забыцця і старыя выданні польскіх часоў – польска- і беларускамоўныя (лацінкаю) малітоўнікі, календары і інш., што з часам перакачавалі з хат на гарышчы, робячыся прынадным рарытэтам для збіральнікаў мінуўшчыны наступных пакаленняў.

Другою крыніцай атрымання навінаў у датэлевізійныя часы з’яўлялася ў Міжрэччы радыё (мясц. – радзіва, форма выказвання пра факт перадачы: надаваць праз радзіва). Асабліва ж шмат удзячных слухачоў з ліку вяскоўцаў знаходзілі радыёінсцэніроўкі літаратурных празаічных і драматургічных твораў, а таксама вершаваныя падборкі айчынных паэтаў.

Вяселле ў Міжрэччы. 1980 г.

Падлогі ў хатах у Міжрэччы былі і дашчаныя, і земляныя. Апошнія, як правіла (найперш з меркавання супрацьпажарнае бяспекі), – у кухнях. Такі прадмет сялянскага побыту, як кросны, меўся толькі ў адной хаце, сваячка гаспадароў прывезла іх з сабою падчас пераезду ў Міжрэчча на дажыванне з хутара Аблятова. Затое калаўротам магла пахваліцца амаль кожная гаспадыня.

З гаспадарчых пабудоў узводзіліся хлявы і пуні, прычым слова *адрына* ў значэнні *пуня* ў вёсцы не ведалі. Затое ведалі слова *шаха*, называючы ім вялікую пуню для захоўвання сена ды саломы ў суседніх Сташулях, дзе часам улетку, аздобіўшы будынак унутры галінкамі дрэў, ладзілі вечарыны і прагляды кінафільмаў, якімі зрэдку ашчаслівілі вяскоўцаў кінамеханікі (мясц. – кіншчыкі) з райцэнтра.

Такіх даўнейшых збудаванняў, як свіран, клець ці гумно, у Міжрэччы ў паваенным часе не было. І пазначанай на мапе 1932 г. стадолы, адной з дзвюх у ніжнім цячэнні ракі Вяты, маладзейшыя міжрэчанцы не заспелі. Затое заспелі доўгія-доўгія, вокам зар*а*з не ахапіць, аборы і аўчарні і ток, што знаходзіўся на ўсходнім ускрайку вёскі, наўзбоч Воўчага ручая.

Грувасткіх гаспадарчых прыстасаванняў кшталту арфы, малатарні або машыны для апрацоўкі лёну, хаця і пры Польшчы вырабамі з яго карысталіся, і пры саветах на калгасных палетках нямала гэтай культуры вырошчвалі, таксама ў Міжрэччы не было. Абсалютную большасць жыхароў вёскі складалі прыбышы, для якіх прыдбанне такіх прасцейшых у сельскім побыце прыладаў працы, як саха, ці плуг, ці барана, уяўлялася і больш танным, і больш надзённым.

А вось што мелася, бадай, у кожнай гаспадарцы, дык гэта самагонны апарат. Людзі застаўлялі ў канках брагу і, як толькі надаралася больш-менш вольная і бяспечная хвіліна, зашчапляліся ў істопцы або лазні і пачыналі цадзіць "змея". Гандляроў самаробным напоем у ваколіцах Міжрэчча было некалькі, іх дабрабыту зайздросцілі, але саміх іх не любілі.

На самым высокім месцы, на схіле гары пры спуску ў прырэчную лагчыну пад назваю Ніз, месціўся шыхт ямаў для захоўвання ўзімку буракоў, бульбы, морквы.

Мыліся міжрэчанцы спачатку ў панскай лазні, што засталася ад апошняй гаспадыні сядзібы. Затым, схаўрусаваўшыся сем'ямі, – па асабістых. Збіраліся па чарзе асобна мужчыны і жанчыны, плёхаліся, размаўлялі, жар-

тавалі. Такая супольная дзея інтымнага характару, безумоўна, спрыяла мацаванню добрасуседства, духоўнае повязі. Не абыходзілася і без інцыдэнтаў, звязаных, да прыкладу, з прывычкаю аднаго падлетка мужчынскага полу пазбаўляцца ў лазні ад бруду ў час, прызначаны адмыслова для жанчын.

Лазня, якая ў цёплую пару года нярэдка служыла прыстанкам вядомай у наваколлі бяздомнай жабрачцы, бяскрыўднай збіральніцы лялек Яніне па мянушцы Нахінатка*, месцілася на самым беразе ракі Вяты, метраў за пяцьдзясят ад афіцыны. Напрыканцы 60-х гг. мінулага стагоддзя, ужо пасля яе зносу, тут была ўзведзеная земляная дамба. Праіснаваўшы зусім нядоўга, яна, аднак, паспела не толькі нашкодзіць мясцовай флоры ды фаўне, але і незваротна згоршыць выгляд рэчышча Вяты.

Для пераправы на другі, суромскі бераг ракі міжрэчанцам служылі хісткія драўляныя кладкі з парэнчамі. У час веснавой паводкі яны звычайна разбураліся, патрабавалі рамонту. У цёплую пару года, калі ўзровень вады ў Вяце паніжаўся, пераходзілі раку таксама ўброд у самым мелкім месцы пад назваю Прыстань. Яшчэ на пачатку 60-х гг. XX ст. рака была гэтак паўнаводная, што невады (сеткі) падчас лоўлі рыбы закідвалі ў яе віры з лодак.

Урокі ў пачатковай Міжрэчанскай школе праводзіліся “парна”: у адным памяшканні – для 1-га і 3-га класаў, у другім, праз так званую перабойку, – для 2-га і 4-га. (Такая сістэма навучання існавала, напрыклад, напрыканцы XIX ст. у чэхаўскім Меліхаве.)

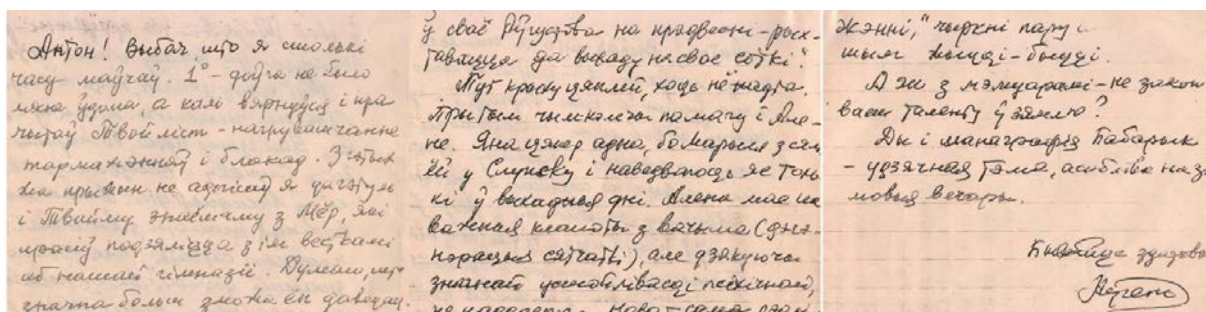
Настаўнічалі ў Міжрэччы ўраджэнец вёскі Бабарыкі, выпускнік Друйскай гімназіі імя С. Баторыя 1932 г. выпуску Антон (Антоні) Феліксавіч Пупін (1912–1982 гг.), які, з увагі на тутэйшае паходжанне, атрымаць сталае месца працы ў школе пры Польшчы не мог, таму да 1939 г., да прыходу першых саветаў, мусіў займацца прыватным настаўніцтвам або перабівацца нейкімі іншымі заробкамі пры панскіх дварах, і яго жонка Марыя Мікалаеўна (1914–1994 гг.), усмешлівая, артыстычная жанчына паходжаннем з Друі, нястомная арганізатарка школьных “маёвак”, вандровак да Прудніцкага гарадзішча ды канцэртаў мастацкай самадзейнасці.

* Нахінатка (мянушка) – вытв. ад нахінацца (нахіляцца).

Школа. Здымак Янкі Кашкура. 1962 г. Аўтар – 2-гі злева ўверсе.

Пра тое, што спадар Антон атрымліваў адукацыю ў варунках і асяродку, блізкіх да беларушчыны, сведчыла яго мова – дыялектная з украпленнем лексікі мовы беларускай літаратурнай. І яшчэ – ліставанні. Напрыклад, з адным з рэдактараў і выдаўцоў выдаванага ў 1934–1936 гг. у Вільні часопіса “Золак”, аднакашнікам па Друйскай гімназіі, ураджэнцам вёскі Шалціны (Шальціны) Мёрскага раёна Яўгенам (Аўгенем) Аніськам, арыгінал аднаго з лістоў якога знаходзіцца цяпер у фондзе музея Мёрскай школы № 3.

Антон! Выбач, што я столькі
часу маўчаў. 1° – доўга не было
мяне ўдома, а калі вярнуўся і пра-
чытаў Твой ліст – [illegible]
[illegible] і блакад. З гэтых
жа прычын не адпісаў я [illegible]
і Твайму знаёмаму з Мёр, які
прасіў падзяліцца з ім весткамі
аб нашай гімназіі. Думаю, што
значна больш змог бы ён даведацца

у свае [illegible] на прадвесні – рас-
[illegible] да выхаду на свое [illegible]".
Тут крыху цяжэй, хоць не надта.
Пры тым [illegible] памагу і Але-
не. Яна цяпер адна, бо Марыся з сям'-
ёй у Слуцку і наведваюць яе толь-
кі ў выхадныя дні. Алена мае ня-
важныя клопаты з вачыма ([illegible]),
але дзякуючы
значнай [illegible] псіхічнай,
не [illegible] сама [illegible]

жэнні," [illegible] пару і
[illegible] жыцці-быцці.
А як з мэмуарамі – не закоп-
ваеш таленту ў зямлю?
Дык і манаграфія Бабарыка
– цудоўная тэма, асабліва на з[illegible]
мовыя вечары.
[illegible] здароўя
Яўген

Фрагменты ліста Яўгена Аніські да Антона Пупіна. Перададзены аўтару адрасатам у 1982 г.

Заняпад Міжрэчча пачаўся са скасавання ў 1958 г. калгаса “1 Мая” і, адпаведна, страты вёскаю статуса яго адміністрацыйнага цэнтра. Пік жа заняпаду акурат супаў з пікам папулярнасці песні пра Кубу. Неўзабаве пакоі былі разбураныя, інфраструктура мясцовасці, і без таго слабая, яшчэ больш згоршаная.

Праўда, к таму часу вёска, якая належала цяпер да калгаса “Гігант”, пабагацела – галоўным чынам праз гадаванне асабістага статку аднача- сова з працаю на калгасных палетках ці на кароўніку, што патрабавала ад селяніна не абы-якіх высілкаў. На падворках з’явіліся, апроч ровараў, матацыклы (мясц. – марцыклеты) і нават аўто. А разам з імі – імпэт да спазнання іншых краявідаў ды змены звыклага ладу жыцця. Моладзь пача- ла ў пошуку больш камфортных мясцін з’язджаць па сканчэнні школы на вучобу ці на працу ў гарады, найчасцей – суседняе Латвіі. Людзі старэйша- га веку – адыходзіць у лепшы свет.

Быццам адмыслова ва ўнісон з паводзінамі людзей, пачала паволі занепадаць і неад’емная частка вясковага краявіду – буслянка. Размеш- чаная на адной з раскідзістых вяршынь надвісленскае таполі, яна спа- чатку, не вытрымаўшы напору ветру, напалову разбурылася, а затым, пасля гібелі аднаго з буслоў (мясц. – бацяноў), і наогул ператварылася ў нежылую.

Апошнія жыхары Міжрэчча з дажджавымі грыбамі ля руінаў сядзібы. Здымак аўтара. 2007 г.

На пачатку 2019 г. у Міжрэччы заставалася ўсяго адна жыхарка – ураджэнка вёскі Тараракі 92-гадовая Франя Голуб. Пераехаўшы чатыры гады таму дзеля зручнасці дажываць у суседнія Сташулі, і іх яна вымушаная была ўрэшце пакінуць. За тыдзень да ад’езду ў горад жанчына запрасіла колішніх аднавяскоўцаў, равеснікаў і равесніц сваіх дачок, у апошнія адведзіны.

Сабраліся дружна, не марудзячы. Пасядзелі, пачаставаліся. Пагаманілі: хто без напругі на роднай мове, хто – на прыдбанай чужой. Пахадзілі, не зважаючы на сляпую імжаку, па зарослых дарагіх мясцінах, памедытавалі ля закінутых бацькоўскіх хат з пустымі аканіцамі. Хтосьці памануўся заспяваць песню пра Кубу, ды і абсекся на паўслове: ці да песень тут… Затое сфатаграфаваліся на памяць.

Трымаліся бадзёра, а што дзеелася ў кожнага ў душы – аднаму Богу вядома.

Руіны сядзібы. Здымак аўтара. 2007 г.

Так згасла, акурат, паводле іроніі лёсу, у абвешчаны ў дзяржаве Год малой радзімы, Міжрэчча. Знікла, наследуючы сумнай пуцявіне сотцень тысяч паселішчаў, што зніклі апошнім часам на абшарах Беларусі. І тое, што гэткі ж лёс напаткаў не толькі яго і суседнія Сташулі ды Каснарэўшчыну, але і безліч вёсак і паселішчаў у іншых, часам куды больш развітых за нашу, краінах, да прыкладу, у той жа Францыі, ці Англіі, ці Японіі, ці Італіі, прадстаўнікам апошняга калена міжрэчанцаў, што пакінулі, здраднікі, райскія свае, дадзеныя Стварыцелем ад нараджэння сады, – слабое суцяшэнне. Як і песня, што ўжо ніколі не пабудзіць іх уранні, не пакліча пад шаты немудрагелістае, але такое дарагое, незабыўнае вясковае штодзёншчыны.

Бывай, Міжрэчча! У дзень развітання з вёскаю. Здымак В. Кашкур. 21 верасня 2019 г.

На замову інфармацыі пра вёску Міжрэчча Google сярод іншага выдае: "вёска Міжрэчча на мапе". Націснеш на спасылку, ды і схамянешся, агаломшаны, ды і парадуешся міжволі: ды вось жа яно, Міжрэчча, вось, а вы кажаце – няма...

І ўзгадаецца ўвадначас дарагое сэрцу даўняе, і вымкнуцца на свет белы з нетраў памяці, блытаючы ў галаве відарысы мінуўшчыны і явы, знаёмыя з маленства словы жвавай, як рачная плынь увесну, песні: "Куба – любоў мая...".

Зарослы хмызам крыж у Міжрэччы – сімвал лёсу мясціны. Здымак А. Немянёнак. 2021 г.

ЛІТАРАТУРА

1. Ермалёнак, В. Чароўных вандровак пярсцёнкі : Краязнаўчыя маршруты па Мёрскаму раёну / В. Ермалёнак. – Мінск : Капитал Принт, 2017. – 202 с.

2. Занальны дзяржаўны архіў у г. Глыбокае (ЗДА ў г. Глыбокае). – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 5, 7.

3. ЗДА ў г. Глыбокае. – Ф. 1601. Воп. 2. Спр. 29, 30, 44, 45.

4. Лісты з Буэнас-Айрэса // Мёрская даўніна. – 2021. – № 7. – С. 5–6.

5. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь : Віцеб. вобл. : нармат. давед. / У. М. Генкін, І. Л. Капылоў, В. П. Лемцюгова ; пад рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск : Тэхналогія, 2009. – С. 318–333.

6. Памяць : Мёрскі раён : гіст.-дак. хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі / рэдкал.: Г. М. Маняк [і інш.] ; уклад. Л. А. Матэленак ; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск : БелЭн, 1998. – 630 с.

7. Aftanazy, Roman. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. – Wrocław, 1993. – T. 4: Województwo Wileńskie. – S. 221–224.

8. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1885. – T. VI. – S. 337.

МАНЕРКА

Апавяданне

Вады ў фабрычнай асадзе Міжрэчча ў любую пару года са збыткам. Асабліва ўвесну, калі пачынаецца на рацэ паводка і яна, знябыўшыся за зіму пад сцюдзёным лядовым панцырам, весела шугае праз край берага ў прырэчную лагчыну, у так званы Халуй. Дзе надалей і застаецца да радасці спачатку жаб, што з прыходам цёплых дзён аздабляюць чэрава лагчыны звілістымі суплётамі жабурыння, пасля, бліжэй да сярэдзіны лета, – буслоў ды чапляў, што тым жабурыннем, толькі ўжо ў выглядзе порсткіх палонікаў і маладых жвавых жабак, ласуюцца.

Праўда, здараецца ў гэтым раі для цыбатага птаства падтапленне і ўлетку, падчас залеваў. Вады прыбывае тады ў раку з раўчукоў і канавін так шмат і яна такая нястрымна-ваяўнічая, што нават некаторыя драўляныя навакольныя млыны яе ціску не вытрымліваюць, касабочацца, а то і зусім бурацца.

На шчасце, цаглянаму міжрэчанскаму млыну рэзрух з-за лішку вады ў рацэ ні ўвесну, ні ўлетку не пагражае. Падтопіць таліна ці дажджавая вадзіца падмурак ды і схлыне, не даўшы рады змагчы яго каменна-непрабівальнае моцы.

Зрэшты, і без рэзруху млын ужо другі год не працуе. І ці адновіць калі-небудзь працу – невядома. Хутчэй за ўсё, насуперак спадзеву Зімака Самаваронка, сына былога гаспадара асады, што – тыц пахвалёны! – заявіўся сюды, на котлішча прашчураў, следам за немцамі з намерам вярнуць адабранае ў бацькі да вайны саветамі, – не. Прынамсі Дуні і Юзю Нямірам і іх маці Зосечцы такая мроя маладзёна, што і сёння вунь ад ранку раз-пораз мільгае паставаю на сцежцы ад хаты да вадаспада ды цікуе спадцішка за пазапінанымі вокнамі суседзяў, збытнаю не здаецца.

Бо і вада з прымлыннае запруды ўбок адведзеная, і кола ды жорны за час прастою, мабыць, страцілі кандыцыю. Таму адзінае, што яшчэ дадае Зімаку аптымізму, – сам будынак млына з вадаспадам наўзбоч. У які таксама, аднак жа, толькі з разлікам на помач Духа Святога, без належнага спрыту ды ўмельства, жыцця не ўдыхнеш. А адкуль узяцца спрыту-ўмельству ў гэткім кволым – хоць ты на пеліну яго, бы таго малёначка, вазьмі ды люляй – інтэлігенціку, як Зімак, і пытацца не выпадае.

Дуня счэквае, калі чарговы раз знікне за рогам хаты Зімакава спіна, выходзіць на ганак. І адразу трапляе ў какафонію гукаў.

Вадаспад, што ўтварыўся пры плаціне наўзбоч млына пасля спынення кола, утрапёна гудзе, поўніць наваколле нязмоўчным, бы скавытанне ветру

на гарышчы ў глухую восеньскую непагадзь, грукатам. Вада ліецца праз плаціну без супынку, але асабліва гучным выдае яе грымоцце ўранні, калі яшчэ ўсюды па надрэччы вісіць туман і нічога скрозь яго за два крокі не бачна. Здаецца, выпрастай у такую хвіліну руку, каб датыкнуцца да яго, як і патонеш з галавою ў непранікальнай белавата-шызай гусціні.

Цяпер, аднак, ужо амаль паўдзён, і ўсё навокал вадаспада і хаты пры ім праніцанае пукамі сонечных прамянёў, што прабіваюцца на панадворак паўз камлі асін і спавітыя павуціннем галінкі ніцых яблынь на гліністым узгорку воддаль ад ледзь прыкметнай у траве сцежкі на Халуй. Глеба ў асадзе дрэнь, адзінае, што больш-менш вольна пачуваецца на ёй, – кустоўе. Рабіннік, шыпшыннік, лазняк, маліннік так і пырскаюць атожылкамі ва ўсе бакі, запаўняюць сабою вузкую прастору паміж хатаю і сушарняй. Усё, апроч брукаванкі, якая са спыненнем млына паціху, але таксама няўмольна, як і сцяжына на Халуй, робіцца ўсё больш незаўважнай сярод хмызу.

Палову асадаўскае хаты на два канцы, з асобнымі ўваходамі ў адзін і другі, Няміры занялі пасля таго, як з прыходам саветаў збег з сям’ёю за мяжу, у Польшчу, яе гаспадар, сяржант памежнай стражніцы* Пётра Самаваронак па мянушцы Дзяч. Спехам засяліўшыся, не паспелі, аднак, у ёй навасёлы агледзецца, як Янушака Няміру, Зосеччынага мужа і Дунінага і Юзевага бацьку, забралі ў савецкае войска.

Тут неўзабаве немцы прысунуліся, і зноў усё памянялася з іх прыходам і вяртаннем Зімака. Які, праўда, дзякуй яму, адразу высяляць самазваных жыльцоў з занятай паловы, памятаючы пра іх прыязныя даўнейшыя, дасавецкія яшчэ стасункі з бацькам, не стаў, даў часу хаця б збольшага агледзецца ды падшукаць пад жытло штосьці больш-менш прыстойнае.

Вось і аглядаюцца, падшукваюць салдатка Зосечка з сынам і дачкою тое жытло па селішчах паблізу.

Учора досвіткам Зосечка выправілася ў мястэчка ў краму і вырашыла разам паглядзець хутар за пяць вёрст ад асады. І калі яна вернецца цяпер дахаты – невядома. Магчыма, сёння к вечару, магчыма – заўтра. У выпадку няўдалых гледзінаў прылепіцца дзе-небудзь у добрых людзей унаначкі, каб потым не цягнуцца зноў па ліпеньскім скварьі на пошукі. Балазе гаспадаркі ў Няміраў пасля таго, як збылі напрадвесні авечак, вобмаль: паўдзясятка курэй ды пара індыкоў.

Дык і шаснаццацігадовая Дуня, адмалку нічоганяробленнем не спешчаная, дасць гэткім куртатым хатнім клопатам рады. Такой увішнай дзеўцы

* Стражніца – застава.

курэй з індыкамі накарміць і суды* вады прынесці з ракі на кароміслах – раз плюнуць.

Баба Люця Вайцюліха выпростваецца ў бурачышчы ля верхняе сушарні з пукам батоўя** ў прыполе нязменнае свае зялёнае шавіётавае спадніцы, глядзіць здаля ў Дунін бок. І хаця адлегласць паміж імі не меней за сотню метраў, Дуня скураю адчувае суседчыну злосць. Адварочваецца, каб не глядзець на зласлівіцу, ды тут жа зноў падымае галаву, агаломшаная не менш сярдзітым за Люцін пагляд сабачым брэхам.

З-за рога сушарні выбягае Мармон, шмыгае ў разору паміж градамі. Шчанюком сабаку падабраў бабін мужык Ганэрак дзесьці на шляху з заробкаў у Амерыцы. А назваў Мармонам у гонар нейкага свайго амерыканскага прыяцеля-мармона, што быццам бы апекаваўся ім на чужыне. Хаця, хутчэй за ўсё, быў то не прыяцель, а прыяцелька: нягледзячы на пашанотны век, Ганэрак яшчэ і да нядаўняга лічыўся гулякам будзь-будзь, ніводнае спадніцы ў наваколлі не прапускаў.

Памёр жа Ганэрак Вайцюль на пачатку гэтага лета неяк зусім па-дурному – з завароту кішак, пачаставаўшыся ў Няміраў гарачым лапуном*** з выменены Зосечкай напярэдадні ў Люці на жмут воўны козім маслам. Прыйшоў надвячоркам да суседзяў адбіць на бабцы касу ды і спакусіўся дармоваю пачосткаю з прокіддзю жончынага вырабу.

Пад’еў да смаку, а праз два дні памёр. Можа, і не сканаў бы, калі б у пару звярнуўся да доктара. Але ж заўпарціўся і застаўся праз тое без помачы. А калі спахапіўся, доктара на месцы не аказалася. Ляжаў пасля на покуці ў труне з абразікам Маці Божай у складзеных на грудзіне руках, касавурыўся з-пад прыкрытых павек на прысутных кабет.

І хаця не сказаць, каб ужо так перанялася неўспадзеў аўдавелая Люця смерцю мужа ды пачала помсціць за яе суседзям, штосьці ў яе стаўленні да Няміраў усё-такі ад таго часу памянялася. Што ўроілася кабеціне – Бог ведае, а толькі зусім жанчына іншай стала, як была раней. Асабліва пасля таго, як знікла тыдзень таму яе каза Манюта. Мабыць, драмала-падрэмвала да часу крыўда-непрыязнасць да суседзяў у душы ў Люці з-за смерці мужа, пакуль не вылілася ў рэшце рэшт, падштурхнутая новаю стратаю, у – дай ты рады! – гэтку во страхавітую, нялюдскую злосць. Такую нялюдскую, што, ёю, мабыць, намоўленая, вунь на якую нечуваную ў тутэйшых краях гідкасць – крадзеж – жанчына наважылася.

* Суды (абл.) – два вядры.

** Батоўе (абл.) – бацвінне.

***Лапун (абл.) – мучны тоўсты содавы блін, сінонім – какора, какорына.

Ды каб жа на што вартае паквапілася дурніца! На такую нікчэмную дрэнь пагалілася Люця, што і сказаць сорам – на шчарбатую бляшаную манерку*. Дуня на ўласныя вочы бачыла, як старая, вяртаючыся праз іх панадворак ад вадаспада да сваёй хаты ўвечары таго дня, калі прыходзіў у асаду Юзя, захінала над поясам кофту, быццам штосьці хавала пад ёю. Як потым вятрыска знячэўку расхінуў адзежыну, і нешта блішчастае вытыркнулася вонкі з-пад яе. Што там яшчэ магло быць, апроч манеркі? Якраз курам вады перад гэтым за якую хвіліну падумала Дуня наліць, сюды-туды ткнулася, а манеркі няма, бы карова языком злізала. Канечне, рэч тандэтная**, ды не ў кошце ж справа.

На панадворку задушліва, як ў перанапаленай лазні. Здаецца, вусны расшчапі – і ў роце зашашчыць ад гарачыні. Каты і тыя пашыліся ў цень, не чутно іх і не бачна. Затое індыкам – воля. Сядзяць разамлелыя, з растапыранымі крыламі ў пыле на сцежцы наўзбоч гародчыка, не зварухнуцца. Паспрабуеш зрушыць каторага з месца – шыі ў твой бок, упартае стварэнне, не паверне.

Дуня сыходзіць з ганка, узіраецца ў неба. Ведае: з такое спёкі глядзі, каб бяды не нарабілася. Як нарабілася два гады таму, яшчэ пры паляках, акурат во гэткаю парою, перад самым фэстам***. Хмара спадцішка ўвобміг тады насунулася, ды такі жудасныградабой з яе пачаўся – Божа літасцівы! Буслянятам на буслянцы крылы градзінамі пааббівала, а палеткі ды сады наўкола так пашкуматала, што не толькі без яблыкаў з грушамі ды слівамі к зіме, а і без зярнятка да новае сяўбы засталіся. Добра, на запыт гміннага начальства некалькі вагонаў жыта ў мястэчка палякі прыгналі, дык сяк-так перажылі асадаўцы бясхлебіцу. Цяпер, як што падобнае здарыцца, немцы наўрад пасобяць.

Горача на дварэ, да таго ж і бязветрана, і з-за гэтага, мабыць, гул вадаспада выдае сёння яшчэ больш гучным за звычайны. Аднастайны, як надвечарковае дзвэнканне камара ля вуха, толькі шматкроць гучнейшы, ён сягае па-над прыбярэжным кустоўем, па-над вяршыняю Чырвонае гары, мкнецца далей у накірунку Дзвіны. Далятаць да самай ракі, вядома, не далятае, хаця Янушак і казаў неяк, быццам чуваць яго і аж там, быццам сам неаднойчы на ўласныя вушы чуў ад прыстані.

---

* Манерка – металічная пляшка.
** Тандэтны (разм.) – танны.
*** Фэст – касцёльнае ці царкоўнае прастольнае свята.

Баба Люця вылазіць з градак, ідзе да сушарні. Што яна там робіць у сушарні, Дуні не бачна. Але па глухіх згуках сячкарні няцяжка здагадацца: рыхтуе сечку для птаства. Цяпер гэта, пасля таго, як прапала Манюта, адзіны клопат старой, якому аддаецца яна даастатку. Так дазвання, бядачка, аддаецца, што, здаецца, адбяры ў яе гэты клопат – і жыццё кабецiны цалкам страціць сэнс.

Сцеражэ цётка адзіную сваю радасць, што засталася па згубе гарэзы Манюты, ды з кожным днём усё больш адгароджваецца ад людзей завесаю суровасці. На любы зварот адзін адказ у яе: “гыр!” ды “гыр!”, і слова насуперак, барані Бог, не скажы. Усё адно як шалёная муха ўкусіла жанчыну, ды праз тое душа мохам незычлівасці да ўсяго жывога, апроч курэй, пачала абрастаць.

Куды падзелася тыдзень таму дойная Манюта, ніхто не ведае. Можа, ваўкі ўначы сцягнулі, можа, злодзей які звёў. Додня, калі ўсе спяць, пад’ехаў да сушарні, стрыножыў жывёліну пад грукат вады, у рэдалі* паклаў – і бывайце здаровы. Страта нежартоўная, пад два літры малака штодзень каза давала пасля таго, як прадалі Ганэрак і Люця трохмесячнае казляня. І малако ж якое было – праўдзівы лек. А ўжо колькі радасці прыносіла Манюта сваімі свавольствамі ў аднастайнае жыццё не толькі гаспадароў, але і іх суседзяў, – не злічыць.

І вось на табе – прапала козачка. І ўсё гэтае нялюдскае неяк увадначас апошнім часам у асадзе здарылася: Юзя знік, затым каза прапала, потым дробязь гэтая нікчэмная, пагбаная старая манерка, – цьфу на яе! – быццам бы згубілася, а насамрэч у сквапныя Люцiны рукі перайшла.

Юзю Дуня бачыла апошні раз таксама тыдзень таму, калі той прыходзіў дахаты па бялізну. Сказаў, немцы прычапіліся, каб ці ў самаахову гэтую іхнюю ішоў, ці ў Нямеччыну збіраўся. Маўляў, такі загад цяпер – выбіраць адно або другое, і не падпарадкавацца яму не выпадае, калі жыць не надакучыла. А хлопцу, вядома справа, ні туды, ні сюды не хочацца, дык перачакаць надумаўся.

Хацеў застацца ў хаце на колькі дзён, ды, як убачыў здаля на сцежцы ля Люцінай хаты Зімака, шніткі** спехам пасёрбаўшы, вандзэлак з бялізнаю аберуч схапіў і збег. А куды, у якія прочкі падаўся – Бог адзін ведае. Бо па сёння ані разу не азваўся.

---

* Рэдалі (абл.) – від калёсаў.

**Шнітка – шматгадовая травяністая расліна сямейства парасонавых, тут – у значэнні страва са шніткі.

Бродае Дуня ўначы ля сушарняў у надзеі, што, можа, прыбіўся брат звечара да каторай у пошуку зацішнейшага-цяплейшага кутка, ды ўсё дарэмна. Як у ваду кануў Юзя.

Сушарняў пры вадаспадзе дзве. Адна, большая, накшталт адрыны, хаваецца ў засені асін паблізу моста. Другая, меншая, у выглядзе звычайнай загародкі з адкідным бляшаным дахам на выпадак непагадзі, месціцца на вяршыні пагорка метраў за дзвесце ад Вайцюлёвай хаты. Абедзве – напамін пра кардонную фабрыку, што дзейнічала тут год за пяць да вайны, перад тым, як перарабілася на млын. У абедзвюх кардон даводзілі да ладу перад адпраўкаю ў Вільню. Цяпер першая служыць Нямірам схронам для рознага гаспадарчага начыння, другая, што да нядаўняга з'яўлялася стойлам для Манюты, – катухом для курэй і індыкоў.

Хаця ні шашкоў, ні лісаў у наваколлі не чуваць, заганяюць Няміры курэй і індыкоў у загародку штовечар. Бо, крый Бог, заявіцца ўначы шэры ці руды бандзюк, парэжа птаства. І не гэтулькі зжарэ ён тае індычаціны ці кураціны, колькі пусціць, нягоднік, на зглум. Горла перагрызе няшчаснай ахвяры, два разы кусне і дасць лататы. І бывайце тады і яйкі на снеданне, і пер'е на падушкі. А гэта цяпер, калі пасля збыцця авечак і на цёплыя шкарпэткі ды іспадкі з валёнкамі к зіме надзея ляснула, вунь якая была б бяда.

А найгорай, як прыцягнуцца прыцемкам з кустоўя ды пачнуць шнарыць па падвор'і ліхія людзі. Ад гэтых ужо ніякая загародка не ўратуе. Абскубуць гаспадарку да паўсціны ды яшчэ і зброяй перад носам, шмайсерамі* сваімі, намахаюць. Настрашаць так, што крыкам уласным пасля, узгадаўшы ўсё тое ў сне, захлынешся. Хаця і не чужыя людзі, яшчэ нядаўна плыты з асінавымі качурамі на кардон разам пераймалі ды арэхі ўвосень па кустоўі хаўрусам лушчылі. І вось – забыта прыяцельства-сяброўства, як яго і не было. Так грунтоўна забыта, што, здаецца, ніколі ўжо яму не адрадзіцца.

Сям'я Няміраў мяшаная. Янушак каталік, Зосечка – праваслаўная. Да шлюбу дзяўчына адгукалася на імя Зоя, ды, пабраўшыся з сімпатычным абыходлівым іншаверцам, дзеля суладдзя ў сям'і згадзілася перарабіцца на Зосю.

А вось дзецям-пагодкам імёны, каб крыўдна ні аднаму, ні другому не было, сужэнцы далі адпаведныя веры кожнага. Дачку, паводле праваслаўнага іменаслову, Дуняю назвалі. Сына, паводле каталіцкага, – Юзем. Хацелі Дзісікам, то бок Здзіславам, хлопца назваць, ды ксёндз-паляк, дзякуй яму, адгаварыў. Маўляў, імя дазвання іншаземнае, тутэйшага адпаведніка не мае,

---

* Шмайсер – пісталет-кулямёт.

то лепш пры сваім заставайцеся, без вас палякаў хапае. Ужо потым, як касцёл у мястэчку па прыходзе саветаў зачынілі, вядома стала, што гэта пад уплыў мясцовага паходжання святароў гэтак патрапіў той польскі ксёндз, пераняўся справамі тубыльцаў.

За час, пакуль працаваў у асадзе пры паляках млын, кім толькі Янушак на ім ні набыўся. З раніцы да позняга вечара ў справе, не прадыхнуць. Завознікаў з мяхамі збожжа на падводах ды жыдоў-перакупшчыкаў як наедзе каторы раз – аж цёмна на дварэ ад людскіх паставаў ды ўспацелых конскіх крупаў. А ад лязгання колаў па бруку часам ажно вушы закладвае. А ўжо працы заўсёды – і наогул век свой* вышэй галавы. Добра, як да заходу сонца дасі ўсяму рады ды выкраіш хвіліну бучы** па вірах павытрасаць.

Малоць, вальцаваць, пытляваць зерне – глузды кругам, не прадыхнуць. А яшчэ ж воўну часаць, што нанясуць-навязуць з усяго наваколля, а яшчэ ж начынне млыноўскае чысціць. Ад пахаў мукі ды воўны так за змену ачмурэеш, так яны цябе з галавы да ног абвалакуць, што ніякіх іншых і адчуваць не дасі рады. Адзінае станоўчае пры гэткай пякельнай мітусні – заробак неблагі. Дык і трываў Янушак: трыццаць пяць злотых на дарозе не валяюцца. Сам трываў і дзецям трывушчасць, як мог і ўмеў, прышчэпліваў. То і нездарма выраслі абое, што сын, што дачка, непапушчы*** бацька, трывушчымі. Асабліва Юзя.

Хлопец, што з твару, што з паводзінаў, – акурат Янушак. І гэткі ж спраўны ды ўчэпісты, дарма што яшчэ падлетак. Не пусці павалюся. Вось збожжам налаўчыўся гандляваць. Скупляюць на п*а*ру з колішнім аднакласнікам па навакольных хутарах збожжа, возяць прадаваць за Дзвіну, у Латвію. Да ракі на тачцы валакуць мяхі, праз раку на лодцы перавозяць.

Здараецца, што і па колькі дзён дахаты з заробкаў увішныя хаўруснікі не вяртаюцца. Начуюць у задзвінскай цёткі-ўдавы, стрыечнай Зосеччынай сястры. Там жа і харчуюцца за сякую-такую – дроў напілаваць-нашчапаць ці ў гародзе што зрабіць – помач па гаспадарцы. Гандаль так сабе, ды, глядзіш, на сякую-такую абнову і наскрабецца. Вунь штаны сабе крамныя картовыя справіў Юзя замест калючых самаробных ільняных. Зосечцы і Дуні па хусце купіў.

Спраўны Юзя, ды матцы з сястрою праз такую ягоную спраўнасць – адны турботы. Па-першае, Дзвіна наравістая, дык ці мала што можа здарыцца на ёй? Віхура каторага разу як заспее пасярод ракі, узляцеўшы знянацку, то адно і глядзі, каб не патанулі мальцы разам з мяхамі. Каму-каму, а Зосечцы не аднойчы такое пагражала.

---

* Век свой (мясц. фразеал.) – увесь час.

** Буч – рыбалоўная снасць у выглядзе круглага каша з лейкападобным уваходам.

***Непапушчы (абл.) – акурат, якраз.

Апошнім разам – год пяць таму, калі з пошты з латвійскага боку вярталася. Лодка перакулілася, і добра, вецер хутка сціх, дык дагрэбла да берага. Нават лістоў з далоні не выпусціла, так Бог памагаў, а магло ж і іначай стацца.

Па-другое, гарнізон нямецкі адразу за ракою, у прыбярэжных Кошкаўцах, месціцца, і чорт ведае, што тым фашыстоўцам у галаў стрэльне. Пачнуць страляць наўздагон, паспрабуй унікнуць іхніх дурных куляў.

Неаднойчы чула Дуня, як Зосечка намаўляла Юзю кідаць дурное гэтае гандлярства ды заставацца дома. Дзе там! Паслухаць паслухаў, а зрабіў усё адно па-свойму. Бо наравісты акурат не менш за тую страхавітую дзвінскую ваду.

Дахаты вярнуўся, каб перачакаць у надзеі, што, можа, забудуцца немцы на яго, аж тут – Зімак. Спужаўся, мабыць, што ўдасць чужынец, і знік. От дурань, мог бы ж і застацца. Няўжо ж яна, Дуня, калі што якое, не знайшла б куды брата схаваць? Вунь хаця б у гроце на вадаспадзе можна было б. А то во яшчэ лепш – у будане, што з маткаю збудавалі.

На грот у вадаспадзе Дуня натрапіла выпадкова, падчас вуджання акунёў. Замест акуня трапіў на зазуб мянтуз, хвастом матлянуў у празрыстай вадзе і даў лататы пад плаціну. Понізу плаціны камяні, дык, мабыць, вырашыў, хітраван, сярод іх паратунку шукаць. Залёг, цешыцца, што надзейна схаваўся.

Дуня боўць у ваду, рукою шмаргель па муры ў пошуку лёсы – чуе, быццам выемка нейкая пад вадой. Вымыла яе струменямі, тую выемку, ці то праз недагляд будаўнікоў яна тут з'явілася – невядома, але ладны такі, з паўметра ўшыркі, закуток пад патокам вады ўтварыўся. Як след сціснешся, дык акурат цалкам, усім целам і змесцішся ў ім, прыхінуўшыся грудзьмі ці, наадварот, спінаю да аблепленага цінай і багавіннем каменя. Так дазвання зліешся з ім, што і не ўгледзіць ніхто цябе звонку па-за воднаю завесаю. А ты, наадварот, усё, што па-за ёю дзеецца, будзеш са схрону свайго бачыць.

Лёсу намацаўшы, ментуза, аднак, тым разам рады не дала ўтрымаць Дуня: адарваўся, слізняка, разам з зазубам, калі таргала з-пад каменя. Засталася з папсаванаю вудаю руках, без рыбіны, затое вось куды больш цікавае нешта – грот – неўспадзеў апышкала. Хіснулася зноў пад халаднаватыя струмені, ускулілася ніцма на мур. Праўда, зусім нядоўга так стаяла, бо сцюдзёна зрабілася.

Вымкнулася вонкі. Глядзь угору, а там на мосце… Зімак з папяросінай у зубах спінаю да яе стаіць. Дымам пыхкае ды з нагі на нагу, бы тое цяля ў чаканні матчынай цыцкі, раз-пораз пераступае.

І так раптам захацелася Дуні азвацца, каб павярнуўся тварам ды падзівіўся з яе нечаканага з’яўлення, што ажно дыханне ёй перахапіла. Так штосьці неўспадзеў абудзілася ў ёй дагэтуль нязнанае, мройліва-зваблівае, так закарцела ёй ступіць насустрач невядомаму раней пачуццю, што ледзь не ўскрыкнула яна ад абурэння на саму сябе.

Ці не таму, ледзь сцепануўся Зімак, каб памяняць, мабыць, позу, зноў яна шмыганула ў нагледжаны закуток за вадзяною завесай. І вылезла з яго толькі тады, калі ён прэч пайшоў.

Сонца вісіць колькі часу на адным месцы, боўтаецца ў пройміну паміж вяршыняю Чырвонае гары і шыхтам дубоў наўзбоч яе. Вечарэе, і спякота, як заўсёды, калі цень накрывае асаду, адразу саступае прахалодзе, што спачатку нясмелымі хвалямі, а затым усё больш рашуча павявае ад вады. Той доўгачаканай свежасці, якой так бракуе ў гэткія во, як сёння, задушлівыя летнія дні абгароджанай з усіх бакоў узгоркамі і кустоўем асадзе. Але гэта – тут, у лагчыне побач з вадаспадам. На гары ж, дзе нават Мармона штосьці не бачна, па-ранейшаму сонечна.

Зімак выходзіць са сваёй паловы хаты на двор, сунецца да вадаспада. Але доўга пры вадзе не бавіцца, адразу ж зварочвае ўлева, ідзе берагам ракі ў накірунку Закуцця, нешырокай лыткі папасу наўзбоч лазовага зарасніку пры Халуі метраў за трыста ад хаты. Акурат да таго зацішнага, недасяжнага староннямy воку тупіка паміж берагам ракі і пагоркам, дзе месяц таму Дуня з Зосечкай, напалоханыя ледзь не штодзённымі візітамі немцаў, зладавалі ў хмызе з аполкаў і фабрычных кардонін, што знайшлі на гарышчы, буданчык.

Перанеслі цішком, употай ад бабы Люцi кардоніны ў Закуцце, прымацавалі пругкімі выросткамі хмелю адну да адной ды, склаўшы стрэшкаю, сціснулі звонку і з ісподу аполкамі і камлямі арэшын, прыкрылі зверху кавалкам цыраты – і зусім прыстойны атрымаўся схоў. Можа, і не такі надзейны, як хацелася б, а ўсё ж схоў. Галоўнае, наводшыбе, не як у той сушарні, дзе сядзіш, бы на дозарках, і не тое што крох ступіць – варухнуцца баішся. Зручны сховік: ад хаты блізка, а паспрабуй знайдзі яго… Нават і ўголас гаманіць у ім можна, бо з-за грукату вады на вадаспадзе ні гуку там не пачуеш.

І вось акурат туды, да таго самага схрону, і пасунуўся цяпер Зімак. Зразумела, нічога там цікавага, апроч камар’я ці іншага якога гнюсу, што, мабыць, натачыўся ў будан, хаваючыся ад сонца да пары, як з’явіцца шанц наталіць смагу, джгнуўшы каго-небудзь у скуру, няма, ды ўсё адно нядобра. Як любіў казаць нападпітку падчас сваркі з Люцяй нябожчык Ганэрак,

благое вока і за самы дурны язык горш. Ды і ці мала што можа быць наўме ў таго танкарукага чужынца, маладога Дзячка?

Дуня прыспешвае хаду, каб не прапусціць момант, калі Зімак паверне з Халуя на Закуцце, але дарэмна. Маладзён абмінае прыбярэжную касу, крочыць далей, у накірунку броду на другі бераг. Крочыць хутка, ледзь не подбегам, ажно кашуля ўздымаецца пухіром у яго на спіне. Так што пакуль Дуня дапінае следам за хлопцам да касы, ён ужо, напалохаўшы бусла, што ашываецца тут у пошуку харчу, хаваецца ў хмызе на тым беразе.

“Ну, дзякуй Богу”, – думае яна і зварочвае на ледзь бачны ў траве пасак прыбітае травы ў накірунку будана.

Будан на месцы. На месцы і ўсе прычындалы, што яны з маткаю пры ім пакінулі, калі, стомленыя, пакідалі мясціну, прыкрыўшы збольшага схоў галінамі хмызу.

Усё гэтаксама, як і было, але сёе-тое і вельмі нават не гэтак. Купка бэбахаў, што невядома якім ветрам сюды занесла, на доле ў пуку святла паміж камлямі будана… Відэлец з лыжкаю ў шчэлцы паміж галінкамі…

А гэта што? Спражка ад рэменя, акурат такая, як тая, што яна, Дуня, у перадапошні братаў надвячоркавы прыход дадому па ягонай просьбе да рэменя прышывала. Яшчэ голкі тады, памятаецца, не знайшла, дык шар-шаткаю давялося прычэпліваць да тканіны, чыста пальцы скалола ў пры-цемку без напарстка.

А самае дзіва – дай рады! – манерка наўзбоч увахода, акурат тым месцам, да якога лёгка ад разасланых на доле бэбахаў рукою дацягнуцца.

І – ні душы. А галоўнае, да радасці Дунінай, – ні следу барацьбы нідзе. Быццам вось проста так сабе падняўся чалавек вольна ўранні з месца, папіў з манеркі вадзіцы (а лепш, вядома, – малачка ад казы Ма-нюты), выслізнуў са схрону ды і растварыўся ў прырэчным тумане.

Быў – і не стала яго. А што за чалавек, і як імя ягонае – ніколі, пакуль на ўласныя вочы не ўбачыш, не даведаешся. Убачыць жа – справа нялёгкая. Бо як раптам малады ды на ногі спрытны, паспрабуй ты яго ўпалюй.

Дуня падхоплівае манерку, вылазіць з будана, ідзе кустоўем да Халуя. Адтуль, прыхоўваючыся па-за густымі зараснікамі арэшніку, – да асады. І толькі паспявае збольшага аддыхацца ля хаты пасля хуткае – подбегам ды подбегам – хады, як і Зімак ступае на панадворак. Акурат туды, дзе ўжо

падчэквае іх абаіх, лушчыць у прыпол набраныя падчас двухдзённае вандроўкі па наваколлі струкі гароху Зосечка.

– Баба Люця гэтая ваша, халера яе, якая лютая кабеціна, – кажа Зімак. – Іду гэта берагам, глядзь: валачэ праз Халуй казу на вяроўчыне. Тая ўпіраецца, а яна тузае нябогу, ды лаецца, ды розгаю па баках лупцуе. Запытаўся жартам, дзе хавала гэтулькі дзён жывёліну, дык так на мяне глянула – усё адно як варам абліла. Лепш бы не чапаў…

– Ну, канечне, Люця табе скажа праўду… З Люцяй у маўчанку толькі гуляць. Як занатурыцца, дык хоць страляй тады яе – не адгукнецца. Ну, але затое і кашалёў розных, як іншыя, не пляце, – кажа Зосечка і глядзіць здзіўлена на манерку ў Дуніных руках. – Во, бач, і пасудзіна знайшлася. А грашыла, дачка, надоечы на старую: скрала, маўляў… Аж, бачыш, знайшлася твая бляшанка. Дзень цудаў, далібог.

– Дзень цудаў, ага, – кажа Дуня і глядзіць у кірунку верхняе сушарні, дзе бавіцца з Мармонам – то падскокне, матляючы набраклымі дойкамі*, гарэзліва ўгору, то ўпадзе на пярэднія ногі, то хіснецца ўбок – шчаслівая Люціна знаходка – каза.

– Занясі ў хату цацку, пастаў дзе-небудзь на бачным месцы, – кажа Зосечка. – А то згубіцца – будзеш зноў усіх падазраваць.

– Ну, усіх наўрад, а сяго-таго – абавязкова, – кажа Дуня і зноў скіроўвае пагляд на сушарню, дзе, бачна, баба Люця корміць курэй ды абрывае раз-пораз зласлівым вокрыкам вясёлыя шалы Манюты і Мармона.

* Дойкі (абл.) – цыцкі.

ПРАБЛЕМА НАЦЫЯНАЛЬНАЙ САМАІДЭНТЫФІКАЦЫІ ЖЫХАРОЎ ПАЎНОЧНА-ЎСХОДНЯЙ ВІЦЕБШЧЫНЫ І ПРЫЛЕГЛЫХ ДА ЯЕ ТЭРЫТОРЫЙ У СШЫТКАХ ВЫДАВЕЦКАЙ СЕРЫІ “НАШЫ КАСЦЁЛЫ” Д. БАНЧКОЎСКАГА І Ф. Я. ЖЫСКАРА

Першы польскамоўны сшытак выдавецкай серыі “Нашы касцёлы” Дыянізія Банчкоўскага і Фрыдэрыка Язафата (Юзафата) Жыскара, прысвечаны касцёлам і парафіям* Магілёўскай архідыяцэзіі**, убачыў свет у 1912 г. Як пішуць самі выдаўцы ў прадмове да серыі, апроч сшыткаў пра згаданыя святыні і іх супольнасці, мелася на мэце яшчэ і выданне сшыткаў пра касцёлы і парафіі Віленскай і Луцка-Жытомірскай дыяцэзій, а таксама пра касцёлы Паўночнай Амерыкі.

І хаця, як бачна з той жа прадмовы, праект павінен быў нагадаць усім палякам пра іх “агульнасць і еднасць” (тут і далей цытаты падаюцца па-беларуску ў аўтарскім перакладзе з польскай мовы. – *Ф. С.*), яго вартасць і ў плане рэпрэзентацыі рэлігійнага, гаспадарчага ды культурнага жыцця тагачаснага аўтахтоннага (беларускага) насельніцтва паўночна-ўсходняй часткі нашага краю таксама не падлягае сумневу.

Бо пададзены ўсе згаданыя сферы бытавання нашых продкаў даволі дэталёва і, што важна, без уласцівага некаторым тагачасным і пазнейшым навукоўцам памкнення рабіць гэта выключна ў святле калі не наўпроставага, дык ускоснага, і часам надта ж безапеляцыйнага, прылічэння тубыльцаў да чужога – расійскага або польскага – этнасу. Таму пры ўсёй польскацэнтрычнасці выдання для нас, беларусаў, яно з’яўляецца каштоўнаю крыніцай звестак і менавіта пра нашу айчынную, беларускую мінуўшчыну.

Пакінуўшы па-за межамі гэтага нарыса спрэчныя пытанні адносна аўтарства асобных частак працы і яе будовы, якія падрабязна выкладзены аўтарамі ўводзінаў да рэпрынтнага выдання “Нашых касцёлаў” 2001 года, а таксама закіды некаторых сучасных айчынных палітолагаў пра жаданне дзеячаў кшталту таго ж Я. Жыскара выдаць сябе за гарачых добразычліў-

* Парафія – акруга, тэрыторыя, якая адносіцца да аднаго касцёла; прыход.

** Архідыяцэзія, архіепархія (грэч.: αρχή – галоўны, старэйшы і грэч. – ἐπαρχία) – царкоўная тэрытарыяльна-адміністрацыйная адзінка; епархія, узначаленая архібіскупам.

цаў і абаронцаў беларусаў, у той час, як насамрэч яны такімі, маўляў, не з'яўляліся, засяродзімся на яе змесце.

Першае, што адразу кідаецца ў вочы пры чытанні сшыткаў, – насычанасць іх старонак лексікай (зразумела, у напісанні па-польску) з прыкметамі "тутэйшасці": Беларусь, Белая Русь, Віцебшчына беларуская, беларус, беларусін і інш.

Другая, не менш важная акалічнасць, – грунтоўнасць апісанняў касцёльнага жыцця ў цеснай сувязі з гэткім жа грунтоўным адлюстраваннем жыццядзейнасці насельнікаў архідыяцэзіі, што ў немалой ступені стала магчымым праз набыццё адным з аўтараў, Я. Жыскарам, пэўнага досведу на гэты конт падчас яго вандровак па Беларусі ў часы праследу тут уніятаў і душпастырскай працы вікарыем у мястэчку Сянно на Магілёўшчыне (цяпер райцэнтр Віцебскай вобласці).

Праца "Архідыяцэзія Магілёўская" з тэрыторый сённяшняй Віцебшчыны ахоплівае яе ўсходнюю частку, якая адносілася на час выхаду сшыткаў не да Віцебшчыны, а да Магілёўшчыны (Аршанскі і Сенненскі дэканаты*, і ўласна Віцебшчыну, да якой, апроч сённяшніх віцебскіх земляў, аднесеныя, паводле тагачаснага тэрытарыяльнага падзелу, Прыдруйск (тады – Дрысенска-Себежскі дэканат, сёння – Піедруя, Краслаўскі край, Латвія), Себеж, Невель, Веліж (сёння раённыя цэнтры адпаведна Пскоўскай і Смаленскай губерняў Расійскай Федэрацыі).

Тры часткі 1-га тома рэпрынтнага выдання серыі "Нашы касцёлы" 2001 г.

---

* Дэканат – частка касцёльнай дыяцэзіі (епархіі), якая аб'ядноўвае размешчаныя побач парафіі (прыходы).

Да касцёлаў Мінскай дыяцэзіі, якая на вокладцы арыгінала памылкова названая архідыяцэзіяй, з касцёлаў сённяшняй Віцебскай дыяцэзіі аднесены касцёл у Докшыцах (частка гэтага мястэчка адносілася тады да Барысаўскага дэканата, частка – да Параф'янаўскага). У якасці гістарычных месцаў кампактнага пражывання беларусаў, апроч пералічаных, аўтарамі згадваюцца часткі Віленскай і Валынскай губерняў.

Найбольш поўнае апісанне рэлігійнага і ў цеснай лучнасці з ім – штодзённага свецкага жыцця беларусаў чытач знойдзе ў адмысловым раздзеле (частцы) "Беларусь" (Białoruś). Паводле яго, беларусы цёмныя і неадукаваныя, пастаянная іх спадарожніца – беднасць, якую аўтары тлумачаць, сярод іншага, спрадвечнаю залежнасцю тутэйшага люду ад больш моцных і не заўсёды прыязных ды зычлівых, што нават "не хочуць дазволіць народам звацца", суседзяў. Курная хата без коміна, сярмяга, кажух, саматканая кашуля, лапці – такім паўстае беларус перад вачыма вандроўніка або іншаземца.

"Шэра, шэра і шэра на беднай Беларусі… Шэра, бо і ўсё жыццё шэрае" – гучыць лейтматывам напрыканцы першай часткі працы ў раздзеле-падсумаванні "Агульны погляд на Магілёўшчыну". І зноў каторы раз называецца прычына "шэрасці": геаграфічнае становішча, вынік якога – пастаянная залежнасць ад больш моцных суседзяў, нішчанне ўмоваў для развіцця матэрыяльнага, культурнага, нацыянальнага жыцця беларуса.

Фрагмент вокладкі 3-й часткі 1-га тома рэпрынтнага выдання серыі "Нашы касцёлы" 2001 г., прысвечанай касцёлам і парафіям Віцебшчыны.

У раздзеле “Беларусь” шмат месца займаюць развагі пра тое, што найперш рэпрэзентуе насельніцтва як народ, нацыю, – беларускую мову. Ці гэта мова самастойная, ці, можа, як некаторыя даводзяць, – сапсаваная расейская?

Шукаючы адказу на такое пытанне, аўтары працы звяртаюцца да гісторыі часоў Вялікага княства Літоўскага, дзе яна з’яўлялася дзяржаўнай, і да тых абставінаў, што паспрыялі яе пазнейшаму заняпаду. Пры гэтым не абмінаюць даследчыкі і такога пытання, як дзіўнае стаўленне саміх беларусаў да ўласнае мовы ў касцёле, напрыклад, ва ўзаемадачыненнях паміж вернікам і святаром.

“Заўсёды ў штодзённым жыцці беларус карыстаецца роднаю мовай, але толькі не ў касцёле. Там ён і моліцца, і спавядаецца, і хоча слухаць казанне па-польску. (…) З ксяндзом беларус жадае размаўляць па-польску і жадае, каб ксёндз да яго па-польску прамаўляў, іначай абражаецца”. (…) “Каталікі, якія размаўляюць па-беларуску і нават мала разумеюць па-польску, хочуць кніжку польскую. Адчуваюць у ёй штосьці сваё, каталіцкае, а беларуская кніжка здаецца ім чымсьці штучным, падробным, некаталіцкім”.

І так – шмат дзе на беларускіх абшарах. Выключэнне, паводле аўтараў, складаюць дзве парафіі – Фашчаўка* (польск. – Faszczówka, у сучасных спісах па-беларуску з націскам на першым складзе. – *Ф. С.*) і Ула**, дзе здаўна навука (казанне) у касцёле прамаўляецца па-беларуску.

Вось як піша, напрыклад, Я. Жыскар пра жыхароў вёскі Фашчаўкі: “Люд вакол не гаворыць па-польску, а захаваў чыстую сваю беларускую мову. Вялікія намаганні прыклалі езуіты***, каб не страціў ён сваёй мовы. Выдалі беларускі катэхізм, прамаўлялі да народу казанні ў ягонай мове, у касцёле вялі беларускія спевы. І сёння яшчэ кожны селянін дасканала ўмее спяваць беларускую песню “Ах, мой Божа! Веру Табе”, і … велічнае ўражанне робіць, калі аграмадная сціжма**** народу, ідучы на фэст, як бы адною груддзю заспявае, і гэтая прыгожая мелодыя поўніць і могілкі, і святыню. Фашчаўка да такой ступені захавала свой нацыянальны беларускі характар, што па сёння яе жыхары апранаюцца ў беларускі строй. Спадніца з простай саматканкі, белая кашуля з вышыванкай, адмысловы спосаб павязвання хусткі на галаве – вось тыповы строй кабеты з Фашчаўкі…”

* Фашчаўка – цяпер аграгарадок у Шклоўскім раёне Магілёўскай вобласці.

** Ула – цяпер Лепельскі дэканат Віцебскай дыяцэзіі.

***Езуіт – манах каталіцкага ордэна “Таварыства Езуса”.

**** Сціжма (разм.) – вялікая колькасць, мноства.

Адзначаючы незразумелае стаўленне тутэйшых людзей да роднае мовы ў касцёле, аўтары разам з тым фіксуюць яе, так бы мовіць, канкурэнтаздольнасць у стасунках з носьбітамі іншых моў. Так, аналізуючы касцёльнае жыццё ў памежнай парафіі Замошша Дрысенска-Себежскага дэканата, яны пішуць: "Дзіўную з'яву можам назіраць на мяжы з Латвіяй. Хаця латыш матэрыяльна і культурна знаходзіцца вышэй за беларуса, бачым, аднак, пэўную перавагу беларусаў. Латыш мае і сваю літаратуру, і казанні ў роднай мове, і сваіх святароў, што прамаўляюць на яго мове, а беднаму беларусу ўсяго таго бракуе, аднак, ён мае перавагу, і ўсё больш і мова яго і перавага сягаюць клінам за межы Белай Русі ў Латвію. Чым гэта можна вытлумачыць? Можа, тым, што, хаця не надта вялікая культура беларуса, мае ён за сабою ў пэўным сэнсе культуру гістарычную…" Гістарычную – гэта значыць культуру пары ўваходжання спрадвечных беларускіх земляў у склад усё таго ж Вялікага княства Літоўскага.

Не абыходзіцца ў гэтай частцы апісанняў і без кампліментаў на адрас непасрэдных носьбітаў мовы: "Звычайна так дзеецца той працэс: беларускія дзяўчаты прыгажэйшыя і лепш выхаваныя… Латышы ахвотна бяруць іх у жонкі, а тады ўжо ў хату ўваходзіць мова беларуская (часцей польская), а латышская нікне. Тое самае можна сказаць і пра хлопцаў: лепш апранаюцца, маюць пэўны шык, пэўную перавагу перад латышом, таму ахвотней глядзяць на яго латышскія дзяўчаты".

Аднак стасункамі беларусаў толькі з латышамі (ці літоўцамі) у лакацыях кампактнага пражывання апошніх справа не абмяжоўваецца. Вялікую частку насельніцтва (часам больш за палову, а, напрыклад, у Бешанковічах і яшчэ больш – чатыры тысячы з пяці) мястэчак, гарадоў і нават вёсак Магілёўскай архідыяцэзіі складаюць яўрэі. І іх устойлівасць да асіміляцыі ў спалучэнні з паўсюдным галавенствам у такой важнай сферы жыцця, як гандаль, развіццю беларушчыны, канечне, не спрыяе.

Галоўная ж праблема – традыцыйна больш высокае становішча ў касцёле польскай мовы. Так, тыя ж замошскія вернікі, ахвотна ўжываючы дома беларускую, у касцёле аддаюць перавагу польскай. Свойчас замошскі пробашч* Багдановіч зрабіў спробу абеларусіць парафіяльнае жыццё, ды новаўвядзенне трывала нядоўга. Бо і самога пробашча, на жаль, ненадоўга хапіла, і парафіянаў – таксама.

Кволы прамень надзеі, аднак, канчаткова не згаснуў. У тым жа выніковым раздзеле 1-й часткі "Нашых касцёлаў" аўтары заўважаюць:

* Пробашч – кіраўнік парафіі, настаяцель.

“Беларуская мова толькі ў апошнія гады пачынае развівацца (у сэнсе здабываць належныя пазіцыі ў касцёльным жыцці. – *Ф. С.*), беларуская кніга пачынае знаходзіць месца на паліцах бібліятэкі, але толькі сярод людзей заможных, абывацеляў і інтэлігенцыі – няма яе яшчэ ў хаце вяскоўца”. І гэта пры тым, заўважым, што абсалютную большасць вернікаў-католікаў у архідыяцэзіі (32633 з 50159) складаюць менавіта беларусы.

Што да тэмы ўзроўню адукаванасці (граматнасці) нашых продкаў, дык, паводле аўтараў “Нашых касцёлаў”, самымі граматнымі з вясковых парафіянаў на абшарах Магілёўскай архідыяцэзіі з’яўляліся вернікі памежнага Прыдруйска. “Усе тут умеюць чытаць. Жанчыны ўсе, а з мужчын – пераважная большасць”. Зразумела, не на апошнім месцы ў гэтым плане і католікі буйных гарадоў: Віцебска, Полацка, Оршы.

А вось, да прыкладу, у Лепельскім дэканаце, быццам насуперак наяўнасці тут дыхтоўных касцёлаў, “нават шляхта кепска размаўляе па-польску, а траціна дзяцей ледзь умее чытаць…” Выключэнне – усё тая ж Ула, дзе становішча нашмат лепшае дзякуючы ста打нням пробашча У. Мяжвінскага.

Калі ж параўноўваць узровень адукаванасці тагачасных католікаў з узроўнем праваслаўных, што, безумоўна, на тутэйшых абшарах колькасна пераважаюць, то, на думку тых жа аўтараў, перавага, канечне, будзе на баку першых.

Калі казаць пра прысутнасць на старонках выдання ўласна беларушчыны, дык яна прадстаўлена тут у той ступені, якой дастаткова, каб толькі збольшага зразумець, пра які край ідзе размова.

Гэта, па-першае, вытрымкі з выказванняў жыхароў пэўных мясцін пра родную мову.

Па-другое, перадрук лацінкаю беларускай народнай песні “Цераз двор зялёненькі” з нотамі Грыневіча са збору “Беларускія песні” ў якасці ілюстрацыі да тэмы беларускага жыцця ў раздзеле “Беларусь”. І там жа, мабыць, з мэтаю праілюстраваць адметнасць нашай мовы, – пара сказаў з “Пана Тадэвуша” А. Міцкевіча.

Па-трэцяе, абвестка пра выданне ў 1913 г. у Вільні беларускамоўнай газеты для беларусаў-католікаў “Biełarus” і пра магчымасць набыць пры рэдакцыі беларускія каталіцкія (лацінкаю) выданні “Кароткая гісторыя святая”, “Кароткі Катэхізм”, “Бл. Андрэй Баболя” і інш.

Od początku 1913 roku w Wilnie wychodzi tygodniowa katolicka gazeta w języku białoruskim p. t.:

„BIEŁARUS“

mająca na celu nieść słowa porady, pociechy i oświaty Białorusinom katolikom.
Prenumerata: rocznie 1 rb. 50 kop., półr. 80 kop.
Adres Redakcji: Wilno, ul. Wileńska 18—6.
Tamże można dostać białoruskie katolickie książeczki: 1. Karotkaja Historyja Świataja. 2. Karotki Katechizm. 3. Bł. Andrej Babola. 4. Rady dla matok. 5. Alkahol.

Рэклама газеты "Беларус" і іншых беларускіх выданняў на адной са старонак сшыткаў серыі "Нашы касцёлы". 1913 г.

Праблема нацыянальнай самаідэнтыфікацыі нашых продкаў аўтарамі серыі "Нашы касцёлы" наўпрост не разглядаецца. Але і тых ускосных фактычных прыкладаў, што яе выяўляюць і адлюстроўваюць, дастаткова, каб скласці меркаванне, як бачылася яна аўтарам выдання больш за 110 год таму. І меркаванне скласці, і, магчыма, на ўласны актыўны, дзейсны ўдзел у працы на ніве айчыннага нацыябудаўніцтва натхніцца.

ЛІТАРАТУРА

1. Баркоўскі, А. Беларусь ксяндза Жыскара / А. Баркоўскі // Наша вера. – 2006. – № 3 (37). – С. 67–68.

2. Станкевіч, А. Беларуская мова ў святынях ад пачатку XX веку да расейскай рэвалюцыі 1917 г. : выбранае / А. Станкевіч. – Мінск : Кнігазбор, 2008. – С. 146–154.

3. Nasze Kościoły. – T. I, część 1 : Archidiecezja Mohylowska : Mohylowszczyzna / opracowanie red. L. Paluszkiewicz-Horubała ; skanowanie oryginału A. Dybowski. – Repr. wyd. 1913 r. Nasze Kościoły : Archidjecezja Mohylowska / ułożyli i wydali ks. D. Bązkowski, ks. J. Żyskar. – Warszawa : Biblioteka narodowa, 2001. – Wprowadzenie; s. 30–32; 101–120.

4. Nasze Kościoły. – T. I, część 2 : Diecezja Mińska / opracowanie red. L. Paluszkiewicz-Horubała ; skanowanie oryginału A. Dybowski. – Repr. wyd. 1913 r. Nasze Kościoły : Archidjecezja Mińska / pod red. ks. J. Żyskara. – Warszawa : Biblioteka narodowa, 2001. – S. 208–212.

5. Nasze Kościoły. – T. I, część 3 : Archidiecezja Mohylowska : Witebszczyzna / opracowanie red. L. Paluszkiewicz-Horubała ; skanowanie oryginału A. Dybowski. – Repr. wyd. 1913 r. Nasze Kościoły : Archidjecezja Mohylowska / pod red. ks. J. Żyskara. – Warszawa : Biblioteka narodowa, 2001. – S. 357–444.

Навукова-папулярнае выданне

СІЎКО Франц Іванавіч

ШТО РАНЬШ БЫЛО

Тэхнічны рэдактар *Г. У. Разбоева*
Карэктар *Т. У. Образава*
Камп'ютарны дызайн *А. У. Табанюхава*

Падпісана ў друк 07.10.2022. Фармат 60x84 1/8. Папера афсетная.
Ум. друк. арк. 7,78. Ул.-выд. арк. 4,74. Тыраж 9 экз. Заказ 176.

Выдавец і паліграфічнае выкананне – установа адукацыі
"Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава".

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі ў якасці выдаўца,
вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў
№ 1/255 от 31.03.2014.

Надрукавана на рызографе ўстановы адукацыі
"Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава".
210038, г. Віцебск, Маскоўскі праспект, 33.